

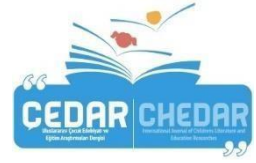

Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

Cilt: 6, Sayı:2, 2023, Sayfa: 40- 58

*International Journal of Children's Literature
and Education Researches*

Volume: 6, Number:2, 2023, Page: 40- 58

Çocuk Romanlarında Tematik Dönüşüm (18.yy-20.yy)

M. Halil SAĞLAM *
Siirt Üniversitesi, Türkiye

Merve TEPE**
Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye

Geliş Tarihi / Submitted: 12 / 07 / 2023 Kabul Tarihi / Accepted: 19 / 08 / 2023

Özet: Çocuk edebiyatı, çocuk algısıyla birlikte zamanla gelişmiştir. Çağların sosyal, siyasal ve kültürel birikimlerini, çatışmalarını ve yabancılaşma sorunlarını yansıtmaktadır. Çocuk romanları, çocuk edebiyatı içinde bir türdür ve o da çocuk edebiyatı gibi tarihi gelişim ve dönüşüm süreci geçirmiştir. Bu çalışmada 18, 19 ve 20. yüzyıldaki çocuk romanlarının tematik dönüşümü ele alınmaktadır. Tematik dönüşüm kavramı romanlardaki konu, değer ve ileti dönüşümünü ifade etmektedir. Bu çalışmada 18. yüzyıla ait iki; 19. yüzyıla ait beş; 20. yüzyıla ait altı çocuk romanı incelenmektedir. Çalışmada 18. yüzyıla ait Robinson Crusoe ve Güliiver'in Gezileri; 19. yüzyıla ait Alice Harikalar Diyarında, Define Adası, Pinokyo, Dünyanın Merkezine Yolculuk ve Heidi; 20. yüzyıla ait Pollyanna, Peter Pan, Momo, Işın Çağı Çocukları, Şeker Portakalı ve Küçük Prens adlı romanlar değerlendirilmiştir. Çalışmanın amacı çocuk romanlarının diğer edebî türler gibi yapı ve izlek bağlamında değişim sürecini ortaya koymaktır. Bu amaçla yazarların romanlarda konuyu ele alış ve yorumlayış biçimi; romanlardaki çatışma unsurları ve çocuk gerçekliği, romanlara hâkim olan değerler ve iletilerin verilmiş tekniği incelenmiştir. Çalışma sonucunda çocuk romanlarının din duygusundan, bilim ve teknolojiye, sonrasında çağı ve insanlığı sorgulayan çocuk felsefesine ve psikolojiye evrildiği tespit edilmiştir. Çalışmanın çocuk okurlarda eleştirel okuma becerisini geliştireceği, Türkçe, edebiyat, tarih ve sosyal bilimler arasındaki disiplinlerarası ilişkiye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışma sonucunda şu önerilerde bulunulmuştur: Okul kütüphanelerinde yüzyıllara göre tasnif edilmiş çocuk romanları bölümü oluşturulabilir. Bu yolla öğrencilerin edebiyat, tarih ve coğrafya alanlarındaki bilgileri güçlendirilebilir. Bu çalışma 18, 19 ve 20. yüzyıllara ait çocuk romanlarını kapsamaktadır. Bu konuda 21. yüzyılı karşılaştırmaya dâhil eden farklı bir çalışma yapılabilir. Türk ve dünya edebiyatında özellikle 2000'li yıllardan sonra distopik romanlara doğru bir tematik dönüşümün ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Bilim ve teknolojinin yıkıcı sonuçlarına bağlı olarak ortaya çıkan bu tür romanlar geçmiş yüzyıllarda yayımlanan ütopyik çocuk romanlarıyla karşılaştırılabilir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk Romanları, tema, din, felsefe, psikoloji

Abstract: Children's literature has developed over time with the perception of children. It reflects the social, political and cultural accumulations, conflicts and alienation problem of the ages. Children's novels are a genre in children's literature, and like children's literature, it has undergone a historical development and transformation process. In this study, the thematic transformation of children's novels in the 18th, 19th and 20th centuries is discussed. There are many novel examples that show the thematic transformation in children's literature. This work includes two works from the 18th century; five from the 19th century; Six children's novels from the 20th century are examined. The Travels of Robinson Crusoe and Güliiver in the 18th century; 19th century Alice in Wonderland, Treasure Island, Pinocchio, Journey to the Center of the Earth and Heidi; The 20th century novels Pollyanna, Peter Pan, Momo, Children of the Ray Age, Candy Orange and The Little Prince were evaluated. The main purpose of the study is to reveal the change process of children's novels in the context of structure and theme, like other literary genres. For this purpose, the way the authors handle and interpret the subject in the novels; conflict elements and children's reality in novels; The values that dominate the novels and the delivery technique of the messages were examined. As a result of the study, it has been determined that children's novels have evolved from a sense of religion to science and technology, and then to a philosophy of

* Sorumlu Yazar, Doç. Dr., 0000-0001-7557-7021, mhalil.saglam@gmail.com

** Yüksek Lisans Öğrencisi, 0000-0001-5811-8392, mertepelawyer@gmail.com

children and psychology questioning the age and humanity. It is thought that the study will improve critical reading skills in child readers and contribute to the interdisciplinary relationship between Turkish, literature, history and social sciences. As a result of the study, the following suggestions were made: Children's novels section classified according to centuries can be created in school libraries. In this way, students' knowledge in literature, history and geography can be strengthened. This study covers children's novels belonging to the 18th, 19th and 20th centuries. A different study can be done on this subject that includes the 21st century in comparison. It is noteworthy that a thematic transformation towards dystopian novels emerged in Turkish and world literature, especially after the 2000s. Such novels, which emerged as a result of the destructive results of science and technology, can be compared with the utopian children's novels published in the past centuries.

Keywords: Children's Novels, theme, religion, philosophy, psychology

Giriş

Çocuk romanlarında “tematik dönüşüm” romanlardaki konu, içerik ve ileti değişimini karşılayan bir kavramdır. Bu dönüşüm, temelde romanların kaleme alındığı çağın ekonomik ve sosyolojik şartlarına bağlı olarak değişmektedir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin yanında savaşlar, göçler çağın ekonomik ve sosyolojik şartları tematik değişimin temel sebepleridir.

Çocuk romanlarının bir tür olarak ortaya çıkması uzun bir tarihî süreç sonrasında olmuştur. Özellikle 18. yüzyılda çocuk psikolojisi ve eğitimi üzerine yapılan araştırmalar sonucunda çocuklara yönelik romanların kaleme alındığı görülmektedir. Hiç şüphesiz J. J. Rousseau'nun 1762 yılında kaleme aldığı Emile ya da Eğitim Üzerine eseri bu konuda önemli rol üstlenir. Rousseau, kitabında Batı medeniyetinde yaygın olan çocukla ilgili yanlış algıyı eleştirir çocuğun kendine özgü psikolojisi ve eğitimi hakkında bilgi verir. Rousseau'ya göre her bir çocuğun kendisine özgü yeteneği vardır ve çocuk, yeteneklerini destekleyen ya da engelleyen durumlara göre eğitilmelidir (2009: 56-67).

Rousseau, çocuklar için yazılan eserlerde salt eğiticiliğin değil; bunun yanında öğreticiliğin de ön plana alınması gerektiğini savunmuştur. Rousseau gibi Avrupalı aydınların çocuk eğitime ve psikolojisine dair yaptıkları açıklamalar çocuk romancılığını etkilemiş; çocuk romanlarını çocuğa görelilik ilkesine daha fazla yakınlaştırmıştır. Bu yüzyılda kaleme alınan Çizmeli Kedi, Kırmızı Başlıklı Kız, Uyuyan Güzel ve Külkedisi adlı eserler çocuğa görelilik ilkesine yakın eserler arasındadır.

19. yüzyılda çocuğa görelilik ilkesine yakın çocuk romanlarının sayısında önemli artış olur. “Bu yüzyıl; aydınlanma, sanayileşme ve sömürgeciliğin geliştiği ve buna bağlı bilimsel gelişmenin hızlandığı bir yüzyıldır” (Neydim, 2003: 72). Bu gelişmeler, doğal olarak çocuk romanlarını olumlu etkilemiştir. “Özellikle keşfetme duygusunu kamçılayan maceraya dönük, eğlendirici ve serüven ağırlıklı romanlar bu yüzyılda geniş okuyucu kitlesine ulaşmıştır” (Kıbrıs, 2016: 5). Madame de Segur'un Sophie, Jules Verne'in Aya Seyahat, Denizler Altında Yirmi Bin Fersah, Seksen Günde Devri Âlem ve Kaptan Grant'ın Çocukları, May Alcott'un Küçük Kadınlar, Mark Twain'in Huckleberry ve Tom Sawyer'in Maceraları, Robert Louis Stevenson'un Define Adası, Anna Swell'in Siyah İnci, Lewis Carroll'un Alice Harikalar Diyarında, Elenor H. Porter'in Pollyanna, Johanna Spyri'nin Heidi adlı eserleri yüzyılın geniş okur kitlesine ulaşan eserleri arasındadır. Bu eserlerin bir kısmı günümüzde hâlâ ilgiyle okunmakta çocukların ilgisini çekecek şekilde çizgi film ve sinemaya uyarlanmaktadır.

Çocuk romanları 20. yüzyılda çocuğa görelilik ilkesine çok daha fazla yakınlaşır. Romanda vaka örgüsü çocuk gerçekliğine göre ilerler, kahramanlar yine çocuk gerçekliğine göre konuşur ve algılar. Yüzyıl itibarıyla romanlar baskı ve tasarım tekniklerinden yararlanılarak renkli resimlerle ve çocukların okuyabileceği harf büyüklüklerinde basılır ve yayımlanır. Bazı araştırmacılara göre “Savaştan sonra İngiltere'ye göç eden yabancı yazar ve ressamın da bu gelişmede önemli payı olmuştur” (Gürel, Temizyürek ve Şahbaz, 2016: 206). 20. yüzyıl çocuk romanlarının en önemli özelliği Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları altında kaleme alınmış olmalarıdır. Bu dönemde kaleme alınan romanlar Birinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkisinden dolayı çok daha sorgulayıcı ve uyarıcıdır. Fransız yazar Exupery'nin Küçük Prens ve Brezilyalı yazar Vasconcelos'un Şeker Portakalı eserleri hem yetişkinlere hem de çocuklara yönelik sorgulayıcı ve uyarıcı birer roman örneğidir. Geçmişin bilgi ve tecrübesine dayalı olarak çocuk romancılığı 21. yüzyılda güçlü bir sektör hâline gelmiştir. Çocukların bilişsel, psikomotor, sosyal gelişimini desteklemek amacıyla yayım faaliyetlerine

profesyonelce devam etmektedir.

1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu çalışmada çocuk romanlarındaki tematik dönüşüm incelenmektedir. Çalışmanın temel amacı çocuk romanlarındaki tematik dönüşümü 18, 19 ve 20. yüzyıl bağlamında ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Araştırma kapsamındaki romanlarda yazarların konuyu ele alış ve yorumlayış biçimi nasıldır?

2. Romanlarda çatışma unsurları ve çocuk gerçekliği nasıl işlenmiştir?

3. Romanlara hâkim olan değerler ve iletilerin verilmiş tekniği nedir?

Çocuk edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmalarda sosyal, kültürel ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak çocuk romanlarında tematik dönüşümün olduğu vurgulanmıştır. Teoride yapılan bu tespitle ilgili örneklendirmeler sınırlıdır. Bu çalışma çocuk romanlarındaki tematik dönüşümü örneklendirmektedir. Çalışmada “tematik dönüşüm” denirken neyin kastedildiği açıklanmakta ve çocuk romanlarındaki “tematik dönüşüm” konusu örneklendirilmektedir. Çalışmanın bu yönüyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiziyle gerçekleştirilmiştir. Doküman analizi “Araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyalleri” (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 61) incelemeyi esas alır. Araştırma kapsamındaki yazılı materyaller 18, 19 ve 20. yüzyıla ait çocuk romanları arasından random tekniğiyle seçilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler araştırmanın bulgular bölümünden doğrudan ve dolaylı anlatım teknikleriyle değerlendirilmektedir.

3. Sınırlılıklar

Çalışma, 17. yüzyıla ait nitelikli bir çocuk romanı bulunmadığı için 18. yüzyıla ait romanlarla başlatılmıştır. Çalışma 18. yüzyıla ait iki; 19. yüzyıla ait beş; 20. yüzyıla ait altı çocuk romanıyla sınırlandırılmıştır. Çalışmanın geniş hacmi düşünülerek çalışmaya 21. yüzyıla ait çocuk romanları dâhil edilmemiştir. Çalışmada 18. yüzyıla ait Robinson Crusoe ve Gülliver’in Gezileri; 19. yüzyıla ait Alice Harikalar Diyarında, Defne Adası, Pinokyo, Dünyanın Merkezine Yolculuk ve Heidi; 20. yüzyıla ait Pollyanna, Peter Pan, Momo, Işın Çağı Çocukları, Şeker Portakalı ve Küçük Prens adlı eserler incelenmiştir.

4. Bulgular

Araştırma kapsamında incelenen romanlarda yazarların konuyu ele alış ve yorumlayış biçimi, romanlara hâkim olan değerler ve iletilerin verilmiş tekniği, romanlarda çatışma unsurları ve çocuk gerçekliği yüzyıllara göre farklılık göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde elde edilen veriler değerlendirilmektedir.

4.1. Yazarların Konuyu Ele Alış ve Yorumlayış Biçimi

4.1.1. 18. Yüzyıl

Robinson Crusoe romanı Robinson karakterinin başından geçen maceralar üzerine kurgulanmıştır. Romanda yazar bakış açısı kullanılmıştır. Okuyucu, olayları yazar bakış açısıyla öğrenir. Yazar, eserin ilk bölümünde romanın ana kahramanı Robinson’u maceracı, gününbirlik yaşayan ve umursamaz bir tip olarak sunar. Romanın ilerleyen bölümünde Robinson, ıssız bir adaya düşer hayatta kalma mücadelesi vermeye başlar. Adada yapayalnız kalan Robinson, mistisizme yönelerek bir iç hesaplaşma sürecine girer. Adada yalnızlık psikolojisiyle dine yönelir ve teselliyi Allah inancında bulur. Dinî duyguları güçlenen Robinson iyi bir Hristiyan olmuştur. Ada şartlarında Hristiyanlığın kurallarını yerine getirmeye çalışır. Sonunda öz benliğiyle yüzleşir ve “Dinin hayatında ne kadar önemli bir yer tuttuğunu keşfeder. Kendi iç hesaplaşmalarını tamamladığı için artık bir sonraki evreye hazırdır” (Ağır, 2007: 12). Robinson, inancı dışında sosyal çevresiyle olan münasebetlerini de sorgular. Anne ve babasına gerekli kıymeti vermediğini, onların nasihatlerini kulak arkası ettiğini düşünüp kendince veryansın eder. Güven’in ifadesiyle “Robinson Crusoe denize ve yabancı diyarlara derin tutkusu olan maceraperest bir gençtir. Buna karşılık babası ona dengeli bir hayatı ve toplumsal sınıfların en ortasında konumlanmayı önerir” (2018:141-142). Babasına göre insan

hayatta orta yolu takip etmelidir. Çok yüksek mevkilerde veya sefalet içinde yaşamak iyi değildir. İdeali orta seviyede yaşamaktır. Robinson babasının öğütlerine başlangıçta ilgisiz kalmış olsa da sonrasında onun öğütlerini gerçekleştirecek bir hayat tarzı seçmiştir. Daniel Defoe Robinson Crusoe romanında 18. yüzyıl insanına bir rol model karakter çizer. Yazar, yalnızca serüven yüklü bir kurguyla yetinmemiştir. Dönem anlayışını da kurgunun içinde eritmiş; satır aralarında din, inanç, erdem, saygı gibi kavramlara yer vermiştir.

Jonathan Swift'in Güliiver'in Gezileri adlı romanı yazar bakış açısıyla kaleme alınmıştır. Macera türündeki eserde sembolik ifadelere sıklıkla yer verilir. Romanın ana kahramanı Güliiver, seyahatleri sırasında çeşitli ülkelere gider oralarda olağandışı olaylarla karşılaşır. Roman, çocukların ilgisini çekecek nitelikte kurgulanmıştır. Fakat romandaki dinî, siyasî, sosyal eleştiriler çocuk gerçekliğine aykırı düzeydedir. Her ne kadar romandaki kurgu çocukların hayal dünyasını zenginleştirebilecek nitelikte olsa da romandaki eleştiriler çocuklar için oldukça soyut kalmaktadır. Örneğin, Güliiver'in Blefuscu devletini eleştirdiği şu satırlar verilmek istenen iletinin çocuk okuyucular için ne denli soyut olduğunu belirtir: "Fakat sistemin her bölümünde tembellik ve bencilliğin diz boyu olduğu ortada. Politikacılarımız rüşvet alıyor olabilir, askerleriniz gerçekten cesur değil, hâkim ve savcılarınız da ne akıllı ne de dürüstler. Kural koyucularımız ise az şey biliyor ve az çalışıyorlar" (Swift, 2018:80-81). Burada yapılan siyasî ve toplumsal eleştiri olağanüstü bir ülke vastası ile yapılmış olsa da çocuğun merakını çekecek ve onun anlamlandırabileceği nitelikte değildir. Bu sebeple yazarın eseri ele alış ve yorumlayış biçimi daha çok toplumsal ve siyasî düşüncüyü hicvetmek üzerine kuruludur. Hâlihazırda bir çocuk kitabı olarak yazılmayan eser, içerdiği iletler yönünden çocuk edebiyatı ilkelerine yeterince uymamaktadır.

4.1.2. 19. Yüzyıl

Lewis Carroll'un Alice Harikalar Diyarında adlı eserinde çocuk okur, yazarın gözünden olayları izlemekte ve yaşanan maceralara tanıklık etmektedir. Carroll, anlatımlarında olaylara müdahale etmemekte, kahramanları çocuk gerçekliğine göre konuşturmuştur. Söz konusu durum, okuyucuların romanı kendi duyuş ve kavrayış dünyalarına göre yorumlamalarına zemin hazırlamaktadır. Romana klasik roman anlayışında sıklıkla karşılaşılan çevrenin tanıtılması ve zaman unsurunun belirtilmesiyle başlanmıştır. Alice ve ablasının giriş bölümündeki konuşmaları okurların hem karakterleri tanımalarını hem de onlara dair zihinlerinde genel bir çerçevenin oluşmasını sağlamıştır. Macera türündeki eserde yazar, çocukların hayal dünyasının ne denli derin olduğunu sezdirmeye çalışmaktadır. Alice karakterinin yaptığı hayalî bir yolculuğun anlatıldığı eserde olağanüstü olaylar vuku bulmuş, düşsellik ve gerçeklik çoğu zaman iç içe geçmiştir. Yazarın konuyu ele alış biçimi değerlendirildiğinde Alice Harikalar Diyarında eseri bir önceki yüzyılda yazılan Güliiver'in Gezileri ile birçok yönden benzemektedir. Çünkü her iki kitapta da yazarlar alegorik bir anlatımla siyasî, dinî, toplumsal hiciv yapmışlardır. Aynı durum Alice Harikalar Diyarında da yer alır. Alice ve Kral, Kraliçe ile arasında geçen diyalog, mahkeme sahnesi, tavşanın davranışları birer sistem eleştirisi olarak sunulmuştur. "Şu findık faresini hemen yakalayın, diye ciyakladı Kraliçe. Cezalandırın, o findık faresini mahkeme salonundan atın! Müdahale edin, çimdikleyin, bıyıklarını yolun" (Carroll, 2020: 97). Bu kısımda yetişkin dünyasına yönelik yergiler yer almaktadır.

Define Adası'nda anlatım birinci kişi ağzından yapılmaktadır. Olay, Jim isimli küçük bir çocuğun başından geçen serüveni anlatır. Başkarakterin çocuk olması bilhassa çocuk okurlar tarafından kısa sürede benimsenmesini sağlayacak niteliktedir. Yazar, babası öldükten sonra annesiyle beraber han işleten ve ailesinin geçimine katkıda bulunmak için çabalayan bir karakter çizmektedir. Küçük çocuğun geçinmek gibi büyük bir külfetin altına girmesi onu hâlihazırda diğer yaşlıtlarına göre daha erken olgunlaştırır. Bunun yanı sıra kitap boyunca yaşadığı birtakım olaylar da Jim'in karakter gelişimine büyük katkı sağlar. Yazar, bu noktada hayatta yaşanan olumsuzlukların kişilik gelişimine katkı sağlayacağını anlatmaya çalışır. Macera türünde kaleme alınan roman aksiyoner olaylara ilgi duyan çocukların ilgisini çekecek niteliktedir. Define hırsızları, gemi tayfası, gemide dönen birtakım entrikalar, korsanlar ve adada yaşanan olaylar kitapta hareketin sürekli olmasını ve okurun merak duygusunun canlı kalmasını sağlar. Başkahraman küçük Jim'in de sürekli merkezde olması ve kimi zaman olayların seyrine yön verecek kadar ön plana çıkması eserin çocuk merkezli anlayışta yazılmasının bir sonucudur. Yazar, salt bir macera kitabı yazmayı amaçlamamıştır. Kitabın arka planında güven, erdem, dostluk, dürüstlük kavramlarına yönelik mesajlar verilmektedir. Romandaki kurgu söz konusu bu mesajları vermeye yönelik ilerler.

Pinokyo’da anlatım üçüncü kişi ağzından yapılmaktadır. Yazar, olayların çok az bir bölümüne müdahale eder genelde olayları dışardan gözlemler. Çocuk okura olayları sorgulaması için yer yer sorular yöneltir. Romanın ilk bölümünde Gepetto ve Antonio’nun başından geçen olaylar anlatılır. Bu bölümde olaylar Gepetto ve Antonio’nun aralarındaki konuşmalar üzerine ilerler. Çocuk okur, Gepetto ve Antonio’nun karakterini aralarındaki diyaloglardan hareketle algılar. Romanda olaylar her şeyin normal seyrinde ilerlediği bir günün anlatımıyla başlar. Sonrasında kukla yapılmak üzere tasarlanan bir meşe odunun canlanıp gerçek bir çocuğa dönüşmesiyle olağanüstü bir hâl alır. Pinokyo ismindeki bu kuklanın başından geçen olaylar ve yaşadığı serüvenler çocukların ilgisini çekecek şekilde anlatılır. Eser, dönemin diğer çocuk romanları gibi macera odaklıdır. Yazar bir farklılık olarak kahramanın başından geçen olayları anlatırken yer yer okura sorular sorar; çocuk okuru olaylar üzerinde düşünmeye sevk eder. Eserin ana temasını doğruluk ve dürüstlük değerleri oluşturur. Eserde çocukların Pinokyo ile özdeşleşim ilişkisi kurması amaçlanır. Çocuklar, Pinokyo’nun acılarını hissettikçe hayatta doğru kalmanın önemini daha iyi kavrayacaktır. Eserde mesajlar örtüktür. Yazar, eserde Pinokyo’nun başından geçen maceraları anlatırken iletilerini çocukları sıkacak şekilde vermez. Sürekli öğüt almaktan sıkılan çocuklar, böylelikle eseri keyifle okur. Bunun yanı sıra yazar kitapta benzetme sanatını bolca kullanmıştır. “Baştan aşağı ıslanan Pinokyo; çaresiz, evin yolunu tutmuş. Kurtlar gibi aç, su samuru gibi ıslak, bütün gün yük taşımış bir eşek gibi yorgun olan Pinokyo çareyi kestirmekte bulmuş” (Collodi, 2020:18). Yapılan benzetmeler sayesinde özellikle çocuk okurlar Pinokyo’nun başına gelenleri somut bir şekilde zihinlerinde canlandırabilmektedirler.

Jules Verne’in 19. yüzyılda yazdığı Dünyanın Merkezine Yolculuk eserinde anlatım, birinci kişi ağzından yapılmaktadır. Başkahraman Axel’in anlatımı ile bilim için çıkılan macera dolu bir yolculuğu konu edinen kitap, ilk çocuk bilim-kurgu romanları arasındadır. Eser bu yönüyle özgün ve öncüdür. Yazar; olayları anlatırken zooloji, paleontoloji, botanik, mantar bilimi, fizyoloji, jeoloji gibi bilimsel bilgilere yer vererek anlatımı zenginleştirme yoluna gitmiştir. Aynı şekilde yazar, kitapta öncelendiği karakterleri meraklı, bilim için çalışan, araştırmacı tipler olarak tanımlamıştır. Bu açıdan satır aralarında okura aklın ve bilimin rehberliğinde yaşanan bir hayatın ve bu uğurda çalışmanın ne denli kıymetli olduğu sezdirilmeye çalışılmıştır. Yazarın bilim kurgu türünde yazdığı eserinde olayların içerisine kattığı serüven, heyecan durumları da okurun merakını canlı tutmasını sağlamıştır. “Tarifsiz bir heyecan duymuştum. Yer altı çok büyük sürprizlerle doluymuş meğer. Bakalım daha nelere tanık olacak, nelere şaşıracağız?” (Verne, 2012:68). Nitekim dünyanın merkezine doğru inilen bölümde anlatımın betimlemelerle zenginleştirilmesi okuyucunun zihninde olayların somut bir şekilde canlanmasına zemin hazırlamıştır. Yazar, aynı zamanda eserinde hayal gücünün önemine de sık sık vurgu yapmıştır. Çünkü bugün kullanılan ve hayatımızın bir parçası hâline gelen teknolojik cihazların tümü geçmişte yalnızca küçük bir hayalden doğmuştur. Üretici düşünmenin temelini oluşturan hayalin de öncelenmesi çocuğun sonsuz hayal gücü ile örtüştüğünden çocuk edebiyatı ilkelerine uymaktadır.

Çocuk klasikleri arasında yer alan Heidi’de gözlemci bakış açısı kullanılmıştır. Yazar Johanna Spyri, tüm kurguyu beş yaşındaki küçük bir kız çocuğu olan Heidi üzerinden sürdürür. Ana karakterin çocuk olmasının yanı sıra en yakın iki arkadaşının da çocuk karakterlerden seçilmesi özellikle çocuk okuyucuların kitaba kısa sürede ısınmalarını sağlayacak niteliktedir. Eserde göze çarpan bir diğer husus da yazarın betimlemeleri yoğun olarak kullanmasıdır. Böylelikle Heidi’nin Alp Dağlarında yaşadığı maceralar okuyucunun zihninde somut bir şekilde belirir. Yapılan tasvirlerin kitaba olan bir diğer katkısı da şehir hayatı ile köy hayatının karşılaştırıldığı bölümde ortaya çıkar. Öyle ki şehir hayatının gri, kasvetli, sıkıcı hayatından kurtulan Heidi; gerçek benliğini özgürce koşup oynayabildiği, kırlarda yatabildiği, günbatımını doyasıya izleyebildiği köy hayatında bulur. “Heidi ise keyifle çevresini incelemeye başladı. Keçi ağılına koştu. Oradan evin arkasındaki çam ağaçlarına gitti. Rüzgârda hışırdayan dalları dinledi” (Spyri, 2020:8). Heidi’nin Alp Dağlarında hissettiği bu özgürlük duygusu, yapılan sağlam betimlemeler sayesinde okuyucu tarafından da hissedilebilmektedir. Yazarın kitaba sonradan dâhil olan karakterleri de önceki sayfalarda diğer karakterler vasıtasıyla tanıtması okuyucunun yan karakterler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlar. Böylelikle okurun zihninde genel bir hikâye şeması oluşur. Bu durum yazarın konuyu ele alış biçiminde ayrıntılara dikkat ettiğini, okurun zihninde belirmesi olası kimi sorulara önceden cevap verdiğini gösterir. 19. yüzyılda kaleme alınan diğer çocuk edebiyatı ürünleri ile kıyaslandığında Heidi eserinin incelemeye tâbi tutulan diğer eserlere göre daha durağan pozisyonda olduğu sonucuna varılabilir. Diğer eserlerde bilhassa macera, hız, heyecan gibi unsurlar ön plana çıkarılırken Heidi’de olayların çağdaşı olan diğer çocuk edebiyatı

kitaplarına göre yavaş ilerlemesi onu farklı kılar. Fakat Heidi’de de arka planda verilmek istenen mesajın çağdaşı olan diğer eserlerle ortak olduğu göze çarpmaktadır. Eserde satır aralarına yerleştirilen iletilere bakılacak olursa erdemli olmanın gerekliliğine dair birçok telkin edici ifadeye rastlanabilir. Değerler eğitime yönelik mesajlar çalışmaya da dâhil edilen 19. yüzyıl çocuk kitaplarında da yer almaktadır. Bu sebeple Heidi yazıldığı dönemin çocuk edebiyatı anlayışına uymaktadır.

4.1.3. 20. Yüzyıl

Momo eserinde yazarın konuyu ele alış ve yorumlayış biçimi incelendiğinde kitabın ilahî bakış açısı ile yazıldığı tespit edilir. Bu anlatım tekniği sayesinde okur, karakterlerin zihinlerinden geçirdiği düşüncelere de vâkıf olur. Böylece onların bir sonraki hamlelerini diğer karakterlerden evvel bilmeleri de olayların gidişatına yönelik tahminler yürütmelerini kolaylaştırır. “Hikâye edici metinlerin iletilerini ve anlatım eylemini gerçekleştirmek üzere kurguladığı anlatıcı sahip olduğu niteliklere göre hâkim kahraman ve gözlemci niteliğiyle ortaya çıkar” (Çelik, 2021: 139). Eserde göze çarpan bir diğer nokta ise yazarın tasvirlerle detaylı bir şekilde yer vermesidir. Kitabın başlangıcından itibaren yapılan uzun ve detaylı betimlemeler tanıtılan çevrenin okuyucunun kafasında bir fotoğraf karesi kadar net canlanmasını sağlar. Uzun ve yoğun betimlemelere karşın yazar, eserde hikâye haritasını oluşturan kimi unsurları eksik bırakmıştır. Örneğin, eserde zaman kavramı belirgin olarak verilmez, olaylar bilinmeyen bir zaman diliminde geçer. Aynı zamanda çevre de net olarak verilmez. Başkahraman Momo’nun yaşadığı mağara olayların yaşandığı merkez olarak aktarılır. Yazar, Momo adlı eserinde alışılmış çocuk kitaplarından daha farklı bir olay örgüsü kurgulamıştır. Masum küçük çocuk Momo’nun sığınacağı bir ailesi yoktur. Yoksul bir mahallede yaşayan çocuğun geçmişine dair herhangi bir bilgi yoktur. Eserde gerçek kahramanların yanında gerçekdışı olağanüstü kahramanlar da vardır. Fakat bu olağanüstü kahramanlar masallarda görülen cin, peri, cadı gibi olağanüstü kahramanlar değil; duman adamlar şeklinde modern çağın algısına uygun kahramanlardır. Romanda duman adamlar, zaman avcısı olarak tanıtılır. Modern zamanın insana dayattığı bazı normları kitaptaki karakterlere dayatarak onları sömürme yoluna giderler. Örneğin; tüketim çılgınlığı ve teknolojinin etkisiyle insanların birbirlerine daha az vakit ayırması üzerine eleştiriler arka planda okura iletilir. “Bir an sustu ve bütün bu şeylerin arasında, hareketsiz oturan Momo’ya dikkatle baktı. Sonra konuştu yine: ‘Görüyorsun ya, çok kolay. İnsan hep yeni bir şeyler alırsa, canı sıkılmaz’” (Ende, 1984: 71). Aynı zamanda yazarın eseri yazdığı çağdaki güncel problemleri de simgeleştirerek verdiği saptanabilir. Modern çağda teknoloji ile birlikte üzerinde en çok konuşulan kavram, zaman olmuştur. Gelişen teknoloji ile insanlar, kısa sürede birçok işi hallederek zamandan tasarruf edebilmektedirler. Fakat yine teknoloji kaynaklı olarak zamanlarının birçoğunu sosyal medya, etkileşim ağları vb. sitelerde harcayarak boşa geçirmektedirler. Yazar Michael Ende de modern zamanın içerisinde barındırdığı bu çelişkiyi eserinde imgeler üzerinden eleştirir. Yazarın imgeler vasıtasıyla oluşturduğu distopik dünya, 20. yüzyıl çocuk edebiyatı anlayışına yeni bir soluk getirir niteliktedir. Eser 20. yüzyıl çocuk edebiyatının seçkin eserleri arasındadır.

20. yüzyılın diğer bir seçkin eseri Pollyanna’dır. Romanda olaylar, on bir yaşındaki Pollyanna adındaki kız çocuğunun teyzesi Polly’nin yanına gelmesiyle başlar. Anlatımda gözlemci bakış açısını kullanan yazar, eserin başından itibaren tüm karakterleri en belirgin özellikleriyle anlatır. Çocuk okur, yazarın anlatımlarından sadece Pollyanna’nın değil, diğer kahramanların da karakteristik özelliklerini tanır. Yazar anlatımıyla olayları dışarıdan gözlemler; kişisel yorumlar yapmaz. Eserde olayların geçtiği tarih belirgin olarak verilmemiştir. Anlatımda genelde geçmiş zaman kipi kullanılmıştır. Yazar, bu yolla çocuk okurunun geçmişini sorgulamasına imkân tanır. Romanda Pollyanna karakteri kadar Polly teyze karakteri de ön plana çıkar. Polly teyze, romanın başlarında katı kuralları olan asık suratlı bir tiptedir. Roman sonunda sevgi ve merhamet dolu bir karaktere dönüşür. Yazar, bu yolla geleneksel aile yapısını sürdüren bireylerin yenilikçi ve idealist bir bakış açısına dönüşmeleri gerektiğine vurgu yapar. Pollyanna eserinde güven, dostluk ve umut mesajları verilir. Pollyanna ve Polly teyze karakterleri üzerinden verilen mesajlar çocuk gerçekliğine uygundur. Çocuk okur, Pollyanna’nın davranış ve söylemlerinden yola çıkarak onunla duygusal bağ kurabilmektedir.

Peter Pan eserinde öncelikle ilahî bakış açısı kullanılmış, romanın ilerleyen bölümünde kahraman bakış açısına dönülmüştür. Nitekim bu tür bir kurgulama 20. yüzyıl hikâye edici metinlerinin tipik özelliği sayılır. Kitapta öncelikle Darling ailesinin üyeleri hakkında kısaca bilgi

verilir. Yazar, aile üyelerinin karakteristik özelliklerine veya geçmişte yaşadıkları birtakım durumlara hiçbir surette değinmez. Macera türünde kaleme alınan romanda iletiler, aile içinde yaşanan olaylar üzerinden verilir. Olayların merkezinde aile içinde yaşanan ekonomik sıkıntılar vardır. Ailenin ilk çocuğu Wendy doğduğunda Bay ve Bayan Darling ekonomik zorluk yaşamışlardır. Sonrasında John ve Michael adlı iki çocukları daha olmuştur (Barrie, 2021: 1). Aile üyeleri nasıl geçineceklerini kara kara düşünürken aralarındaki dayanışmayla farklı geçim yolları bulmuşlardır. Romanda gerçek dünyayla birlikte fantastik bir kurgu da vardır. Romanda “Var Olmayan Ülke” fantastik bir kurgu olup çocukların hayal gücünü arttıracak niteliktedir. Ayrıca yazar, romandaki fantastik karakterler vasıtasıyla iyi ve doğru olmanın önemine dair örtük mesajlar verir. Önceki dönemde yazılan romanlarda iyilik ve doğruluk gibi erdemler dine dayandırılmasına rağmen Peter Pan’da bu tür erdemler modern çağın bir gereği olarak sunulur. Bu tematik dönüşümü Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra dine ve geleneğe olan inancın zayıflamasına bağlamak mümkündür.

Araştırma kapsamında incelenen Işın Çağı Çocukları romanında geleceğin dünyasıyla ilgili ütopyik bir kurgu vardır. Yazarın hâkim bakış açısıyla kaleme aldığı eserde vaka örgüsü gerçek ve gerçek dışı mekânlarda geçer. İleri Görüşlüler Ülkesi’nde geçen olaylarda insanların nükleer savaş ihtimaline karşı kaygıları vardır. Ülke başkanı çıkabilecek bir nükleer savaş ihtimaline karşı çocuk bilginlerden yardım istemiştir. Amaç, tüm insanların barış ve huzur içinde yaşayacakları yeni bir dünya düzeni kurmaktır. Romanda toplumun seçkin çocuklarının bilimin ışığında insanlığı yeni dünya düzenine kavuşturacakları ileri sürülür. Öyle ki henüz bebekken ailelerinden alınıp birer bilim neferi olarak yetiştirilen çocuklar, idealize edilen bir toplumu inşa eder. Bu yönüyle çocuklar geleceğin dünyasında edilgen değil aktif rol üstlenirler. Dayıoğlu, Işın Çağı Çocukları romanında çocukları olayların merkezine alır. Bu tür bir yaklaşım çocuk edebiyatı açısından son derece önemlidir. Romanda 18 ve 19. yüzyıl çocuk romanlarından farklı olarak çocuklara özgüvenlerini arttıracak bir misyon yüklenir. Çocuk kahramanlar yetişkinlerin gölgesinde hareket etmez; onların teşvik ve desteğiyle içinde yaşadıkları toplumun huzur ve güvenliğini sağlamaya çalışırlar.

Yüzyılın en seçkin eserleri arasında bulunan Küçük Prens romanı az sayıda kahraman üzerine kurgulanmıştır. Eserde geçen diyaloglar ve yer yer kullanılan monologlar çağı ve insanlığı sorgulayan derin anlamlar içerir. Felsefi ve psikolojik derinliği olan roman yetişkinlerle birlikte çocuk okurlara da hitap etmektedir. Yazar, esere çocukken çizdiği bir resmin yetişkinler tarafından doğru anlaşılmadığını anlatarak başlar. Bu aşamada çizdiği resme de eserde yer verir ve okuyucuların resmi bir de kendi iç dünyalarında yorumlamalarına zemin hazırlar. Çizdiği resmin bizzat yetişkinler tarafından yanlış yorumlanmasından yakınan anlatıcı, yetişkin dünyası ile çocuk bakış açısı arasındaki farkı, somut bir resim örneği üzerinden aktarır. Eserin ilerleyen kısımlarında pilotun Küçük Prens ile olan tanışıklığı ve Küçük Prens’in geldiği gezegene dair anlatılar, eseri düşsel bir boyuta taşır. Yazar, Küçük Prens’in başından geçen olaylar ve tanıştığı kişiler vasıtasıyla yetişkinleri hedef alan eleştirilerde bulunur. Küçük Prens’in yolculuğu boyunca uğradığı gezegenlerde karşılaştığı tipler, sembolik bir anlam taşır. Küçük Prens, devingen bir karakterdir. Yoğun bir merak duygusuna sahiptir. Keşfetmeye, sorgulamaya ve değişime açıktır. Aynı zamanda duygularını açığa vurmaktan çekinmez. Yazar romanda onu çocuklara bir rol model olarak sunar. Küçük Prens, çağın sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarının ürettiği bir karakterdir. Bireysel ilişkilerin azaldığı teknoloji bağımlılığının arttığı 20. yüzyılda yalnızlığa itilmiş ve hayatı sorgulamaktadır. Romanın bir yerinde “Benim dostum olun. Çok yalnızım. Yalnızım... Yalnızım... Yalnızım...” der (Exupery, 2016: 105). Roman çocuk psikolojisinin ve çocuk felsefesinin geliştiği 20. yüzyılda oldukça anlamlı mesajlar içermektedir. Yazar, bilim ve teknolojinin gelişmesine bağlı olarak çocuk okurların da sorgulama yeteneğinin geliştiğini düşünmüştür. Roman bu yönüyle diğer yüzyılların romanlarından çok daha derin anlamlar içermektedir.

Brezilyalı yazar Jose Mauro De Vasconcelos’un Şeker Portakalı romanı da çocuk okurların ilgisini çekecek bir anlatım tekniğiyle kaleme alınmıştır. Yazar, eserinde kendi çocukluğunda yaşadığı olaylar üzerinden bir kurgu oluşturmuştur. Kahraman bakış açısı ile kaleme alınan eserde ana karakter Zeze’nin iç monolog tekniği ile duygularını aktardığı görülür. Zeze içindeki sorgulama arzusunu “İçimde şarkı söyleyen kuşum havalanmıştı” cümleleriyle dile getirir. (Vasconcelos, 2009: 130). İç monolog tekniği insan psikolojisi üzerinde araştırmaların arttığı 20. yüzyılda çok daha fazla kullanılan bir anlatım tekniğidir. Sazyek’in (2020:164) ifadesiyle “Salt bir kişinin içinde oluşturduğu hayalî bir muhatap ya da yine kendi içinde figürleştirdiği bir psikolojik merkez ile gerçekleştirdiği içsel konuşmadan meydana gelir.” Romanda Zeze karakteri ailesinden gördüğü şiddet ve çevresindeki

insanların duyarsızlığı karşısında yaşadığı ruh hâlini iç monolog tekniğiyle dile getirir. Küçük çocuk, büyüklerine karşı olan tepkisini “Yapmadığım şeylerden ötürü bile dayak yiyorum. Hep suç bende. Artık beni dövme alışkanlık hâline getirdiler” cümleleriyle ortaya koyar (Vasconcelos, 2009: 130). Zeze, Küçük Prens karakteri gibi anlaşılmasından dert yanmaktadır. Yeni bir eve taşınmasıyla sahiplendiği şeker portakalı fidanı ve hayatına sonradan dâhil olan Portekizli dostundan başka derdini paylaşacağı hiç kimsesi yoktur. Yazar, onu Küçük Prens karakteri gibi modern dünyada yalnızlığa itilen bir tiplene olarak sunar. Yazarın burada yaptığı aslında yetişkin eleştirisidir. Zeze’nin başta anne ve babası olmak üzere yakın sosyal çevresi ona çocuk duyarlılığıyla yaklaşmaz. Fakat o, kırgınlıklarına rağmen olumlu düşünceler içeresindedir. Anne babasıyla ilgili olarak “Yaşlı olduğundan iş bulamaması, babam için korkunç bir şey, biliyorum. İşsizliğin onu çok mutsuz ettiğini de biliyorum. Annem evin giderlerini karşılamak için çok erken işe gitmek zorunda” (Vasconcelos, 2009: 158). Zeze etrafındaki insanları özellikle anne ve babasını eleştirse de onları çocuk saflığıyla sever; hâllerine üzülür. O henüz beş yaşındadır. Fakat yetişkinler gibi düşünmekte eleştirmekte ve olaylardan etkilenmektedir. Yazar, onu İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkisiyle çocukluğunu yaşamadan olgunlaşan farklı bir nesil olarak sunar. 20. yüzyıla ait olan eser yalnızlığın ve ilgisizliğin çocuklar üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

4.2. Romanlarda Çatışma Unsurları ve Çocuk Gerçekliği

Hikâye edici metinlerden çatışma unsurları başkahramanın kendisiyle, yan karakterlerle veya çevresiyle ilgili yaşadığı olaylardan çıkar. Metindeki olaylar bu çatışma unsurları üzerinde ilerler. Araştırma kapsamında incelenen romanlarda çatışma unsurları yüzyıllara göre şöyle değerlendirilmektedir:

4.2.1. 18. Yüzyıl

Robinson Crusoe eserinde Robinson karakterinin bilhassa ıssız adaya düştükten sonra kendi içinde yaşadığı çatışmaya tanık olunur. Robinson’un yaşadığı içsel çatışma, daha çok dinî boyuttadır. Robinson, ıssız adaya düşmeden evvelki hayatında Allah inancı ve din kavramları üzerinde pek düşünmemiş hatta Kutsal Kitap’ı okumamıştır. Geminin batmasıyla can havliyle Allah’a yakarır. Fakat bu yakarış, doğal bir tepki olarak dikkat çeker. O ana değin gününbirlik yaşayıp her zaman daha fazla para elde etmenin yollarını arayan Robinson, tehlike anında Allah’a sığınır. Sonraki süreçte Kutsal Kitap’ı okur ve dinî değerlere daha fazla yaklaşır. Allah’a şükretmeye ve ona dua etmeye başlar. Önceden yaptığı yanlışlardan dolayı pişmanlığını dile getirir: “Allah’ım! Sen, ne sabırlı ne şefkatli imişsin! Verdiğin nimetlere gereği gibi şükredemedim. Ne olur, o iyi yürekli babamın ve annemin hatırı için beni bağışla! Daha sevdiğin ne kadar iyi insan ve ne kadar peygamber varsa onların hatırı için beni affet” (Defoe, 2007: 32). Bu noktada Robinson’un adaya düşmeden önceki benliği ile bir çatışma yaşadığını ve neticede içsel bir dönüşüm geçirdiğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda karakter, ıssız adaya düşmeden evvel anne babasının öğütlerine kayıtsız kalıp onları dinlemediğini düşünür ve utanç duyar. Bu durum, Robinson’un iç dünyasında önceki inanç kalıplarıyla çatıştığını ve yeni benliğini inşa ettiğinin belirtisidir. Eserde dinî kavramların yoğun işlendiği ve anne babaya karşı saygılı olmak gerektiği üzerinde sıklıkla durulmuştur. Söz konusu telkinler her ne kadar eserin yazıldığı çağın bakış açısına uygun olsa da bu kavramlar kimi zaman çocuğun anlam evrenine tam oturmaz. Küçük çocukların sürekli telkinlerden hoşnut olmayan bir ruh hâli vardır. Dinî öğütleri sıklıkla içeren Robison Crusoe bu yönüyle çocuk gerçekliğiyle tam anlamıyla örtüşmez.

Dört bölümden oluşan Güliiver’in Gezileri’nde Güliiver’in olağanüstü maceraları anlatılır. Güliiver’in ilk gittiği Liliputlar ülkesinde yumurtanın hangi tarafından kırılacağına dair tartışma çıkar. Bu basit tartışma üzerine halk Küçük Kenarlar ve Büyük Kenarlar adında iki kutba ayrılır. Halkın basit bir olay üzerine kutuplaşması aslında sosyal bir eleştiri olarak karşımıza çıkar. Yazar, Liliputlar ülkesindeki bu olaydan yola çıkarak Protestanlar ve Katolikler arasında çıkan çatışmaları hicveder. Aynı zamanda Güliiver’in seyahati esnasında gittiği ikinci ülke olan Blefuscu ülkesindeki yöneticilerin düşünceleri, kendi dünya görüşüne ters düşer. Blefuscu ülkesinin tüm dünyada barışın sağlanması düşüncesini uçarı bir hayal olarak gören Güliiver, kendi kalıp yargılarıyla hareket eder. Blefuscu yöneticisinin fazla hayalperest olduğunu düşünür. Ülke yöneticisinin hedefi Güliiver’in hayata bakış açısı ile çatışır niteliktedir. Güliiver, gittiği Laputa ülkesindeki sosyal yaşantıyı da eleştirir. Sadece müzik ve matematikle ilgilenen Laputa halkı, zarurî ihtiyaçlarını göz ardı edip her fırsatta eğitimin önemini vurgular. Hayatın merkezine sadece eğitimi ve sanatı alan Laputa halkının yaşayış tarzı

Güiver'in bakış açısına ters düşmektedir. Çünkü Laputa'da "Çok gelişmiş eğitim sistemi" insanlığa huzur getirmemiştir (Swift, 2018:93). Güiver, maceralı seyahatini Houyhnhnm ülkesine gitmekle tamamlar. Ülkede yaşananlar iç dünyasında çatışmalara sebep olur. Son derece asil, dürüst, erdemli varlıkların yaşadığı bu ülkede yalan kelimesinin anlamsal bir karşılığı yoktur. Güiver, bu ülkede uzun yıllar mutluluk içinde yaşasa da iç dünyasında çatışma yaşar. Romanda ayrıca Houyhnhnm ve Yahooolar arasında kültürel anlamda bir iç çatışma yaşanmaktadır. Güiver'in Gezileri gerçektışı varlıklar üzerine kurgulanmıştır. Çocukların hayal gücünü destekler niteliktedir. Fakat romandaki siyasî ve dinî söylemler, çocuğun biliş seviyesini aşmaktadır. Bu noktada eser, bütüncül anlamda çocuk kitabı özelliği taşımamaktadır.

4.2.2. 19. Yüzyıl

Araştırma kapsamında incelenen romanlarda çatışma unsurları genellikle düşsel öğeler vasıtasıyla verilmektedir. Alice Harikalar Diyarında romanı bu tür bir roman örneğidir. Romanın başkahramanı Alice, maceralı yolculuğunda gerçek dünya ile gerçektışı olayların arasında ikilemde kalır. Roman Alice'in gerçektışı ve oldukça enteresan bir çukura düşmesiyle başlar. Gerçek hayatta davranışları kısıtlanan küçük kız, burada geniş bir özgürlük alanı bulur. Dolayısıyla yeni mekâna ve bu mekândaki sosyal hayata uyum sorunu yaşar. Örneğin, olabildiğince özgür olmasına karşın kimi zaman mutsuz olur. Mutsuz olduğu anlarda kendisini gerçek dünyada yetişkinlerden öğrendiği değerlerle teskin eder (Carroll, 2020:11). Bu noktada gerçek dünyanın kısıtlayıcı zorlu şartlarıyla, düş dünyasının özgürlükçü ortamı arasında tereddütler yaşar. Düş dünyası ona tam anlamıyla istediği bir hayat tarzı sunmamıştır. Fakat geldiği gerçek dünyanın da mutsuzluğuna sebep olan bir otoriter yapısı vardır. Alice, dolayısıyla her iki dünya arasında gelgitler yaşar. Alice, kendi iç dünyası dışında çevresindeki bazı insanlarla da çatışma yaşar. Bunlardan en belirgin olanları düş dünyasının Kral ve Kraliçe'sidir. Düş dünyasında Kral ve Kraliçe'nin halkı istedikleri gibi yargılamaları ve cezalandırmaları Alice'i şaşırtmıştır. Düş dünyasındaki bu adaletsizliği "Burada insanları cezalandırmaya ne kadar da hevesliler. Hâlâ hayatta kalan birilerinin olması çok şaşırtıcı" diyerek ifade eder (Carroll, 2020:68). Alice Harikalar Diyarında masal üslubunda kaleme alınan bir çocuk klasiğidir. Romanda olağanüstü varlıkların olması ve küçük bir çocuk olarak seçilen başkahraman Alice'in düşsel dünyadaki yolculuğu çocuğun anlam evrenine uygundur. Romanda çocuk okur, keşfetmeye; sorgulamaya ve özgürce yaşamaya özendirilir. Alice'in şahsında idealize edilmiş çocuk kahraman çocuk psikolojisine uygun konuşur, düşünür ve hisseder.

Define Adası'nda çatışma unsurları Jim ile beraber define aradıkları başta John Silver olmak üzere korsanlar arasında çıkar. Jim, define arayan korsanlarla birlikte hareket etmesine rağmen onlar gibi duygusuzlaşmaz. Gemi kaptanı Flint ve korsanlar daha önce birlikte çalıştıkları bir tayfaya ait kemikleri görmelerine rağmen define bulmanın heyecanı ile bu dramatik manzaradan etkilenmezler. Jim ise gördüğü manzara karşısında üzülür (Stevenson, 2020:76). Jim, define avcılarının hırsları yüzünden duygusuzlaşmalarına oldukça şaşırmıştır. Jim, korsanlarla birlikte hareket etmesine rağmen öz benliğinden bütünüyle uzaklaşmamıştır. Bulduğu ortamla özbenliği arasında düşünsel anlamda çatışma yaşamaktadır. Define Adası macera türünde kaleme alınmıştır. Merak unsurunun daima ön planda tutulması, kurgunun küçük bir çocuğun merkezinde ve onun deneyimleri yoluyla oluşturulması eserin çocuk gerçekliğine uyduğunun göstergesidir.

Pinokyo'da Geppetto Baba, Pinokyo'yu özenle koruyup yetiştirmeye çalıştıkça aralarında çatışmalar çıkar. Roman, ağırlıklı olarak otoriter bir baba ile bu otoriteden kurtulmaya çalışan bir evladın çatışması üzerinden ilerler. Otoriter baba kendi elleriyle yaptığı bir kuklayı insanlar arasında korumaya çalışmaktadır. Pinokyo adlı kukla ise saf duygularla başına buyruk hareket etmektedir. Geppetto'nun şefkatinden dolayı kendisine gösterdiği özel ilgiyi anlayamamaktadır. Hayat tecrübesi olmayan Pinokyo, kandırılmaya müsait, iyi-kötü arasındaki ayrımı yapamayacak kadar saf bir kukla çocuktur. Bu sebeple birçok defa yaptıklarından pişmanlık duyar. Pinokyo'nun içinde sonu gelmez bir merak ve keşfetme duygusu vardır. Okul ve aile çevresinin keşfetme ve merak duygusunu sınırlandırdığını düşünür. Bu sebeple babasıyla ve öğretmenleriyle sürekli bir çatışma hâlinindedir. Babasının öğütlerinden ve onu dört duvar arasına saatlerce mahkûm eden öğretmenlerinden şikâyet eder. Fakat çoğu zaman aldığı kararlarda ve yaşadığı olaylarda yanlış davrandığını anlar. Özellikle Kedi ve Tilki'nin oyunlarına hep kanar, bedeli ağır olan davranışlar içine girer. Pinokyo kandırıldığı anlarda kendisini ve çevresindeki dostlarını sorgular. Fakat çocukça istekleri ve oyun tutkusu onu hatalarından alıkoymaz. Omzuna konan bir kuş "Her gördüğünü dost sanma sakın, sevgili Pinokyo

yoksa pişman olursun” demesine rağmen o bu uyarılardan ders almaz (Collodi, 2020:37). Kendisini iyiye güzele yönelten dostlarına, ailesine ve yakın çevresine karşı duyarsız kalır. Bu sebeple sosyal çevresiyle sürekli bir çatışma hâindedir. Yapılan uyarıların onu kısıtladığına, eğlenceli geçen hayatına engel olduğuna inanır. Pinokyo’nun başından geçen olaylar incelendiğinde Stromboli ile dost olduktan sonra babasıyla aralarında olan çatışma ortadan kalkar. Üstün Dökmen, Pinokyo’nun Stromboli’yle uzlaşarak eudipal çatışmasını çözdüğünü ileri sürer (1983:138). Pinokyo romanının sonunda hatalarından ders çıkararak rol model bir karaktere döner. Olaylar karşısındaki yansıtıcı düşünceleri ve iç hesaplaşmaları onu ideal bir noktaya getirir. Pinokyo’nun saflığı, hayattan beklentileri ve olaylar karşısında aldığı tavır çocuk gerçekliğine uygundur. 19. yüzyılda kaleme alınan eserin hâlâ çocuk klasikleri arasında yer alması Pinokyo’nun çocuk gerçekliğine uygun bir karakterde çizildiğini gösterir.

Dünyanın Merkezine Yolculuk eserinde ana karakter Axel’in gözünden bilim adına yapılan maceralı bir seyahat anlatılmaktadır. Bu seyahat esnasında başkahramanın duygu ve düşünceleri okuyucuya birinci kişi ağzından aktarılır. Aynı zamanda yolculuğun her safhasında ana karakterin heyecan ve merakına tanık olunur. Bu durum, okuyucu kitlesinin karakterlerin serüvenine ortak olmasını sağlar. Aynı zamanda eserde merak olgusunun ön plana çıkarılması ve karakterlerin keşfetme arzusu ile sonunu bilmedikleri bir yolculuğa çıkmaları çocuğun dünyayı tanıma isteğini hatırlatmakta ve bu ihtiyacıyla örtüşmektedir. Bu nedenle kitap çocuk gerçekliğine uymaktadır.

Heidi’de beş yaşındaki ana karakter Heidi’nin hayatı konu alınır. İlk olarak şehirde yaşayan Heidi, Alp Dağlarında yaşayan dedesinin yanına taşınır. Şehrin sıkıcı ve kasvetli havasından uzak, yepyeni bir dünya ile tanışır. Fakat teyzesinin zoruyla tekrar doğduğu şehre dönmek zorunda kalır. Heidi’nin sosyal çevresiyle olan çatışmaları tam da bu noktada başlar. Heidi, kırlardaki özgür hayatından koparıldığına inanır. Aslında teyzesi, onu şehirde daha iyi bir eğitim için alması yanında getirmiştir. Dedesi ise Heidi’yi özgürce hareket edebildiği, doyasıya keşfetme imkânı bulduğu için yanında tutmak istemektedir. Her ikisi de Heidi’nin mutluluğunu isteyen aile bireyleri farklı düşüncelerinden dolayı çatışma hâindedir. Romana heyecan katan bu çatışma ortamı doğal olarak Heidi’yi alacağı kararlar konusunda etkilemektedir. Romanda çocuk okura şehir hayatıyla köy hayatını karşılaştırma fırsatı sunulur. Heidi’nin bakış açısıyla yapılan karşılaştırmada modern şehirlerde makineleşen bedenlerin ve yozlaşan sosyal hayatın eleştirisi vardır. Romanda mekânın insan psikoloji üzerindeki etkisine gönderme yapılır. Bilim ve teknolojinin yıkıcı etkisiyle şehirlerin insanların özgürlük ve kendini keşfetme alanlarını daralttığı ileri sürülür. Heidi keşfetmeyi seven, çevresini sorgulayan sevecen bir çocuktur. Alp Dağlarının eteklerinde dedesiyle birlikte yaşadığı dönemde şehrin sorunlarından uzak, tabiatla iç içe yaşamının zevkine ulaşmıştır. Henüz beş yaşında olan Heidi, bu dönemde köy hayatıyla şehir hayatı arasındaki farkı algılamıştır. Romanda Heidi’nin yaşına göre yoğun duygular yaşadığı ve yaş seviyesinin üstünde değerlendirmeler yaptığı görülmektedir. Romanın bütününe bakıldığında Heidi’nin yaşına göre hareket ettiği, algıladığı ve tepki gösterdiği söylenemez. Yazar onu ilk gençlik çağındaki bir bireyin karakterinde idealize eder. Heidi’nin yaşını aşan tavırları ve psikolojisi dönem itibarıyla henüz çocuk romancılığının gelişmemesine bağlanabilir. Nitelikli çocuk romanlarında çocuk kahramanların yaş psikolojilerine göre karakterize edilmesi yüzyıl sonrasında olacaktır.

4.2.3. 20. Yüzyıl

Fantastik kahramanlar üzerine kurgulanan Momo’da çatışma, ağırlıklı olarak kasaba halkının hayatına sonradan giren duman adamlarla Momo arasında geçer. Türkben ve Avan’ın (2020:458) tespitlerine göre “Kitapta konunun ilgi çekici olmasını sağlayan çatışmalara yer verilmiştir. Çatışmalar, çocuğun doğasına uygun bir şekilde yapılandırılmış olup ideolojik bir güdümlenme söz konusu değildir. Çatışmalar hazırlanırken aşırı duygusalığa düşülmemiştir.” Romandaki merak duygusu büyük ölçüde çatışma unsurlarıyla canlı tutulmuştur. Kasaba halkının üzerine çöken duman adamların asıl amacı, insanların zamanını çalmak, onları anlamsız işlerle meşgul etmektir. Bu amaçla halkı entrikalarıyla kısa sürede manipüle ederler. Fakat Momo küçük bir çocuk olmasına rağmen duman adamların oyununu fark eder. Romandaki aksiyoner olaylar da bu süreçten sonra başlar. Momo ve duman adamlar bir anda karşıt tematik güç olarak ortaya çıkmıştır. Roman bu iki karşıt tematik gücün mücadelesi üzerine sorgulanmıştır. Duman adamlar insanlara sözde zamanın öneminden bahsedip aslında onların zamanını tüketmektedirler. Kurmacaya göre duman adamlar insanları aldattıkları ve onları sömürdükleri müddetçe varlıklarını devam ettireceklerdir. Momo da tüm insanlık

adına onlarla mücadele eder. Bu mücadelesinde Hora Usta'nın da yardımıyla başarıya ulaşır. Romanda yan karakterler arasında da yoğun bir çatışma süreci yaşanır. Örneğin, eserin başında tanıtılan Gigi karakteri yoksul, işsiz ama mutludur. En büyük hayali zengin olmaktır. Böylesine bir hayal ile yaşamak bile ona mutluluk vermektedir. Duman adamlar tarafından kandırılır ve zenginleşip hayaline kavuşur. Fakat artık mutsuz, donuk ve karamsardır. Eski neşesini kaybetmiştir. Bu noktada Gigi'nin kendi iç çatışmasına tanık olunur. Düşsel öğelerle gerçekliğin bir arada işlendiği eserde soyut kavramların çocukların ilgisini çekecek simgelerle işlenmesi çocuk okurların verilmek istenen mesaja kolaylıkla ulaşmasını sağlar.

Pollyanna romanında çatışma unsurları Pollyanna'nın teyzesi Polly üzerinden ortaya çıkar. Romanın başkahramanı Pollyanna teyzesinin aksine hayata sürekli olumlu bakar, en olumsuz olaylardan bile mutlu olabileceği bir sonuç çıkarmaya çalışır. Yakın çevresi Pollyanna'nın bu olumlu bakış açısını eleştirmekte, onu hayalcilikle suçlamaktadır. Yakın çevresinin Pollyanna'yı küçümsemesi, ona değer vermemesi ve eleştirmesi onu üzmez. Çünkü o çocuk saflığıyla hiç kimseye kızmamakta, herkes için güzel duygular beslemektedir. Romanın çatışan karakteri Pollyanna'nın teyzesi Polly'dir. Romanın ilk bölümlerinde çatışmacı, olumsuz bir karakter olan Polly; romanın ilerleyen bölümlerinde yeğeni Pollyanna'nın da etkisiyle hayata daha olumlu bakar. İç dünyasını sorgulayan Polly teyze, öncelikle geçmişiyile yüzleşir. Sürekli kaçtığı, üstünü kapadığı geçmişi ile yüzleşmek ve yarım bırakılmış meseleleri kapatmak Polly teyzeyi çok daha mutlu kılar. Eserde ana karakterin küçük bir kız çocuğu olması ve yetişkinlerin Pollyanna adlı bu kız çocuğundan çok şey öğrenmeleri eseri çocuk edebiyatı açısından anlamlı kılmaktadır. Romanda Pollyanna'nın masum tavırları, olaylar karşısındaki tepkisi gerek yetişkin okurlar gerekse çocuk okurlar için sempattir. Pollyanna masum tavırları ve konuşmalarıyla küçük bir kız çocuğu psikolojisini yansıtmaktadır. Bu yönüyle roman çocuk gerçekliliğine uygundur.

Peter Pan romanında birbirleriyle çatışan kalabalık bir kahraman kadrosu vardır. Roman boyunca Peter Pan, kayıp çocuklar, Tinkerbelle, Kaptan Kanca ve tayfalar arasında iyi ve kötüyü temsil eden bir çatışma söz konusudur. Öte yandan romanın başkahramanı Peter Pan'ın da iç dünyasında derin bir çatışma yaşadığı görülür. Peter Pan, Kaptan Kanca öldükten sonra onun gibi giyinip onun gibi yaşamaya başlar. Tavırlarında sertleşir, lider pozisyonunda kendisini ön plana çıkarmaya çalışır. Peter Pan Kaptan Kanca'ya benzemeye çalışıp aslında kişiliğini yitirmiştir. Sonrasında kendisini sorgular ve doğru yolu bulur. Macera türünde kaleme alınan roman düşsellik, merak ve heyecan öğelerini içermektedir. Roman karakterleri çocuk okurların özdeşleşim ilişkisi kurabilecekleri şekilde tasvir ve tahlil edilmiştir.

Distopik ve ütöpik mesajlar içeren Işın Çağı Çocukları romanında çatışma unsurları geleceğe dair kaygılardan kaynaklanır. İleri Görüşlüler Ülkesi başkanı gelecekte insanlığı bekleyen tehlikelerin farkına varmıştır. Gelecekte insanlığı kıtlık, nükleer savaşlar ve ekolojik dengenin bozulması gibi önemli tehlikeler beklemektedir. Başkan bütün bu tehditlere karşı büyük bir mücadele başlatır. Roman başlatılan bu mücadele üzerinden ilerler. Başkan geleceğin ancak iyi yetiştirilmiş çocuklar tarafından kurtarılacağına inanır. Bu amaçla ülkede zeki erkek çocuklar arasından seçilen bir bilim kurulu oluşturur. Bu kurul, insanlığı büyük yıkımdan kurtarmak için mücadeleye başlar. Fakat Başkan bir süre sonra ihtiraslarının esiri olur. Ülkeyi otoriter bir zihniyetle yönetmeye çalışır. Farklı ülkelerin başkanlarını da tehdit eder. Romandaki çatışma unsurları Başkan'ın ihtiraslarına doğru kayar. Her şey güzel başlamışken, hâkim gücün ihtirasları toplumu germiştir. Fakat bilim çocuklarının özverili çalışmalarıyla İleri Görüşlüler Ülkesi'ne huzur gelir. Akıl ve sağduyu kazanmış, insanlığı bekleyen tehlikeler bilimin ışığında ortadan kaldırılmıştır. Türk edebiyatında Işın Çağı Çocukları fantastik unsurlar taşıyan klasik bir çocuk romanıdır. Roman teknolojiyle iç içe yaşayan çocukların gerçek dünyalarına hitap eder niteliktedir.

Saint-Exupéry'nin Küçük Prens adlı romanında çatışma unsurları Küçük Prens'in hayatı anlamlandırmak için yetişkinlere sorduğu sorular sonrasında ortaya çıkar. Küçük Prens çıktığı yolculukta birçok gezegene uğrar; uğradığı bu gezegenlerdeki yetişkinlerin hırslı yaşamına ve sığ bakış açısına bir anlam veremez. Yolculuğu sırasında olmayan bir halkı yönettiğine inanan bir kralla, hiçbir iş yapmamasına rağmen kendisini çok meşgul gören bir iş adamıyla; mutluluk ve huzuru içkide arayan bir sarhoşla; kendisine verilen görevleri hiç sorgulamayan bir bekçiyle; tüm yaşamını kendi gezegeninde geçirmiş olmasına karşın her şeyi bildiğini iddia eden bir coğrafyacıyla karşılaşır. Küçük Prens, bütün bu yetişkin insanların kendi iç dünyalarında yaşadıkları çatışmalara ve çelişkilere tanık olur. Sorularıyla onları içinde buldukları gafletten uyandırmaya çalışır. Yetişkinlerin duyarsızlıkları

ve çelişkili tavırları onu sosyal hayattan uzaklaştırır. Küçük Prens'in sosyal çevresi dışında kendi iç dünyasında da yaşadığı çatışmalar vardır. Çok sevdiği gülünün kendi gezegeni dışında da yetiştiğini görünce şaşırmıştır. Gördükleri karşısında hayal kırıklığına uğrayan Küçük Prens bir süre üzülür, durumu kabullenmek istemez. Fakat sonrasında sahip olduğu gülün kendisi için çok özel olduğunu anlar. Küçük Prens, yetişkinlerin aksine olayları realist bir bakış açısıyla gözlemler; kendisinin dışında birçok insanın da özgürce yaşamak istedikleri bir dünyanın olduğunu kabul eder. Dolayısıyla iç dünyasında yaşadığı çatışma unsurlarının olumsuz etkisinden kolaylıkla kurtulur. Küçük Prens romanı sembolik kavramlar ve şahıslar üzerine kurulu felsefi mesajlar içeren bir yapıya sahiptir. Eserdeki Küçük Prens'in bakış açısıyla sorulan soruların çocuk gerçekleştiğiyle örtüştüğü tam anlamıyla söylenemez. Çünkü Küçük Prens'in sorduğu kimi sorular ancak eğitilmiş bir yetişkinin sorabileceği ve cevaplandırabileceği derinlikte sorulardır. Soruların arkasında da hayatı sorgulamaya ve anlamlandırmaya çalışan yazar Saint-Exupéry vardır. Fransız yazar, romanı İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1943) ülkesinin işgal altında olduğu bir dönemde yazmıştır. Dönemin sosyal ve siyasal buhranı doğal olarak ruh hâlini etkilemiştir. Romandaki Küçük Prens bir anlamda onun buhranını, arayışlarını ve savaşan insanlara tepkisini temsil etmektedir. Eserde Küçük Prens'in gözünden büyüklerin kaotik dünyası anlatılır. Bu anlamda Küçük Prens'in yetişkinlere yakın bir ruh hâli yaşadığı görülmektedir. Küçük Prens gezegenlerde karşılaştığı temsili şahıslara çocuk masumiyetiyle sorular sorar. Fakat aldığı cevap veya gördüğü durumlar karşısında öyle yorumlar yapar ki bu yorumlar ancak eğitilmiş bir bireyin yapabileceği niteliktedir. Romanda Küçük Prens'in filozofça söylemleri vardır. Romanın çocuk edebiyatına ait olup olmadığı konusundaki tartışmanın temeli de bu filozofça söylemlere dayanır.

Çocuk karakterle yetişkin karakterler arasında çıkan çatışmanın ele alındığı bir başka roman örneği Şeker Portakalı'dır. Romanda olaylar başkahraman Zeze'nin etrafında ilerler. Yaramazlıklarıyla birlikte çevresini sorgulayan ve oldukça da zeki bir çocuk olan Zeze çoğu zaman yaptığı yaramazlıkların bedelini ağır cezalarla ödemektedir. Zeze'nin dünyayı keşfetme merakı ve haşarılıkları başta anne ve babası olmakla birlikte çevresindeki birçok yetişkini huzursuz etmektedir. Zeze, büyüklerin kendisini anlamadığını düşünmekte bastırılan duygularını ağır cezalara rağmen yaşamaya çalışmaktadır. Zeze büyükleriyle çatışırken aile bireyleri de yoksullukla mücadele etmektedir. Romanda dolayısıyla içten içe ve içten dışı doğru bir çatışma seyri vardır. Aile yaşadığı ekonomik zorluklardan dolayı dış çevreye odaklanmıştır. En yakınlarında olan çocuklarının eğitimi, sorunları ve istekleri onları ilgilendirmemektedir. Roman bir anlamda kapitalizmin ortaya çıkardığı modern aile yapısına bir eleştiridir. Modern çağ, insanlığın temel ihtiyaçlarını arttırmış; insanlığı ekonomik odaklı yaşamaya mahkûm etmiştir. Modern çağda ekonomi aile içi sorunları perdelemiş; ebeveyni sorumluluklarından uzaklaştırmıştır. Zeze'nin ailesiyle çatışmasının temel sebebi de budur. Aile ekonomik sorunlarından dolayı Zeze'yi ihmal etmekte yaşadığı sorunun bedelini âdeta ona ödetmektedir. Zeze'nin ailesiyle yaşadığı sorunlardan dolayı farklı sosyal çevrelere sığındığı; arayış içinde olduğu görülmektedir. Bu yüzden vaktinin çoğunu şeker portakalı ve Portekizli ile geçirmektedir. Her iki dostundan gördüğü ilgi ve şefkat onu tekrar hayata bağlar. Bu noktada dostu Portekizli'nin Zeze karakteri tarafından kahraman olarak addedilmesini sağlar. Romanın sonunda hayata bağlanmasını sağlayan iki dostunu da kaybeden Zeze, büyük bir kalp kırıklığı yaşasa da dostlarından aldığı hayat dersleri neticesinde yeniden yaşama tutunur. Çocuk bakış açısının öncelendiği eserde, ana karakterin yaşama dair yorumlarına ve tespitlerine bolca yer verilmiştir. Bu yönüyle kitap, çocuk okurların anlam evrenine uygundur.

4.3. Romanlara Hâkim Olan Değerler ve İletilerin Veriliş Tekniği

4.3.1. 18. Yüzyıl

Macera romanı Robinson Crusoe'de değerler, başkahraman Robinson'un yaşadığı olaylarla ilişkilendirilerek verilir. Robinson bir adada mahsur kalmış hayalperest olduğu kadar kurnaz bir denizcidir. Kendini adada tanıştığı Cuma'ya bir İngiliz asilzadesi olarak tanıtmıştır. Ada şartlarında rahat yaşayabilmek için kendisine yel değirmeninden, şarap mahzenine kadar birçok şey yaptırmıştır. Yazar, onu romanın başından sonuna kadar hatalarla dolu yaşamından dersler çıkararak mücadelecilik bir karakter olarak sunar. Romanda iletiler genelde hâkim anlatısıyla verilir. Hâkim anlatıcı metinde "Her şeyi farklı yönleriyle bilen hikâyecidir" (Booth, 2004:1997). Robinson maceralı hayatının ilk dönemlerinde aileyi önemsemeyen, tamahkâr, dinî değerlerden yoksun bir karakterdir. İssiz adaya

düşüp de tek başına hayatta kalma mücadelesi verdiği vakit kendini sorgulama imkânı bulur. Adada bolca boş zamanı olan Robinson sık sık Kutsal Kitap'ı okuyarak dine yönelir. Din duygusu her geçen gün onu daha çok olgunlaştırır. Samimi bir Hristiyan olarak insanlığa faydalı olması gerektiğini düşünür. Bilhassa Allah'a ve dine yönelik düşüncelerinde büyük bir değişim yaşar. Diyaloglarında sık sık Allah'a şükretmenin önemini vurgular. Romanda özellikle Protestanlık yönünde iletiler söz konusudur. Roman "Kısmen Protestanlık'ı anlatan bir metindir. Önceki araştırmalarda da ortaya konduğu gibi yoğun çalışma, emek yoluyla insanın Tanrı'ya ulaşacağı inancına dayanan Protestan çalışma ahlakını yansıtır" (Phillips, 1997: 26). Romanda din ve Protestanlık vurgusu dönemin otoriter kilise anlayışından kaynaklanır. Robinson, dine yöneldikten sonra anne ve babasına karşı daha saygılı olur. Adaya düşmeden evvel anne ve babasına karşı takındığı düşüncesiz tavırlardan dolayı pişman olmuştur. Önceleri değersiz gördüğü; köle olarak kullandığı Cuma'yı da dine yöneldikten sonra yakın bir dost olarak görmeye başlar. Ona çok daha dürüst ve samimi davranmaya başlar. Yazar, böylece Robinson'un şahsında dine yönelen bir insanın davranışlarının nasıl düzeleceğini vurgulamış olur.

Güliver'in Gezileri'nde değerler, başkahramanın seyahatleri sırasında yaşadığı olaylar üzerinden verilir. Dört bölümden oluşan eserde özellikle dürüstlük, hoşgörü, adalet, saygı ve çalışkanlık değerlerine ayrı önem verilmiştir. Güliver'in hayali ülkelere yaptığı yolculuklar ve bu ülkelerde karşılaştığı olağanüstü olaylar onu oldukça etkilemiştir. Yaşadığı olaylardan sonra hayatı sorgular; doğru bildiği birçok şeyin yanlış olduğunun farkına varır. Roman, sosyal eleştiriler içerir. Bir anlamda eleştirel bir çocuk romanıdır. Romandaki hayali varlıklar ve mekânlar sembolik bir anlam taşır. Bu semboller, yozlaşmış toplumsal değerleri, totaliter ülke yönetimini ve bozulan dinî değerleri eleştirmek için kullanılır. Yazar, Güliver'in bakış açısını kullanarak sosyal hayattaki çarpık düzeni ve insanlar arasındaki çıkar ilişkilerini eleştirir. Romanda iletiler açık ifadelerle dolaylı olarak verilir. Öncelikle olumsuz olaylar anlatılarak sonrasında erdemli yaşantının önemine vurgu yapılır. Macera romanında özellikle siyasetteki bozulmalara dikkat çekilmektedir. Romanda şu ifadeler geçer: "Fakat sistemin her bölümünde tembellik ve bencilliğin diz boyu olduğu ortada. Politikacılarınız rüşvet alıyor olabilir, askerleriniz gerçekten cesur değil, hâkim ve savcılarınız da ne akıllı ne de dürüstler. Kural koyucularınız ise az şey biliyor ve az çalışıyorlar" (Swift, 2018:80-81). Romanda bu türde siyasi eleştiriler içeren birçok ifade geçmektedir. Roman, çocukların ilgisini çekecek fantastik öğelere sahip olsa da içerdiği siyasi içerikli mesajlardan dolayı çocukların anlam evreninden uzaktır.

4.3.2. 19. Yüzyıl

Fantastik öğeler üzerine kurgulanan Alice Harikalar Diyarında adalet, azim ve kararlılık değerleri ön plandadır. Alice, Kral ve Kraliçenin ülkede tek hâkim güç olmalarına şaşırması bunu eleştirmiştir (Carroll, 2020:68). Romandaki değerler bu şekilde Alice'in çevresinde gelişen olaylarla verilir. Romanda olaylar ütöpik mekânlarda geçmesine rağmen olaylar sonucunda verilmek istenen mesajlar gerçek dünyanın yaşantısına uygundur. Alice'nin karşılaştığı varlıklar yoluyla sık sık kendini sorgulama yoluna gittiği eserde adalet, dostluk, sorumluluk, dürüstlük, duyarlılık, eşitlik değerlerine yönelik iletiler yer almaktadır.

Define Adası'nda değerler, Jim'in maceralı define yolculuğu sırasında yaşadığı olaylar üzerinden verilir. Jim, ilk dönemlerde saf, çabuk aldanan, zayıf iradeli bir tiptir. Fakat zamanla kişiliği olgunlaşır. Karşılaştığı korsanlarla korkusuzca mücadele etmekten çekinmez. Yazar, onu çocuk okura bir rol model olarak sunar.

Çocuk klasikleri arasında bulunan Pinokyo'da doğruluk, sevgi, dostluk ve fedakârlık erdemleri ön plandadır. Romanda değerler, Pinokyo adındaki kukla karakterin bakış açısıyla verilir. Pinokyo, Stromboli'nin karşısına kahramanca dikilip Arlekön'in yerine kendisini ateşe atmasını ister. Arkadaşlık kurduğu Tilki ile Kedi'nin kendisini yalana ve hileye alıştırmasına izin vermez. Sürekli iyi bir çocuk olarak hayatını devam ettirmeye çalışır. Okulda arkadaşları onunla alay etmesine rağmen o oldukça başarılı bir öğrenci olur. Romanda sürekli Pinokyo'yu rol model kılmaya yönelik bir yapılanma söz konusudur. Kimi zaman çocuk ruhuyla hatalar yapar. Fakat sonrasında bu hata üzerinden dersler alıp kişiliğini geliştirir. Örneğin "Sirke giden Pinokyo, eğer babasının verdiği parayla kalemini almış olsa rutin hayatının dışına çıkmayacaktır. Fakat o yapması gerekenin yerine kendini eğlenceye kaptırmıştır" (Yetkiner, 2021:305). Burada masallarda olduğu gibi çocuklara sorumluluklarını yerine getirme bilinci kazandırılmaya çalışılır. Nitekim romandaki perinin Pinokyo'yu koruma şartı Pinokyo'nun iyi bir çocuk olmasına bağlıdır. Romanın sonunda Pinokyo hasta olan babasına çalışarak bakmasından dolayı etten kemikten bir çocuğa dönüşür. Bu dönüşüm

çocuk okur için sembolik bir anlam ifade eder. Çocuk okur, romandaki alegorik anlatımla erdemli yaşamının kendisine sağlayacağı faydayı anlamış olur. Romanda iletiler, çocuk okurun algı düzeyine uygun bir yapılanmayla verilir.

Dünyanın Merkezine Yolculuk'ta Axel, Profesör Lindernbrock ve Hans bilim adına maceralı bir yolculuğa çıkarlar. Bu yolculuk sırasında çalışkanlık, dostluk, güven, sabır ve fedakârlık değerleri ön plandadır. Bilim kurgu türündeki romanda Profesör Lindernbrock çalışkanlık ve fedakârlık konusunda rol modeldir. Lindernbrock'un yeğeni Axel ve Hans da ona çıktığı yolda destek olurlar. Axel ve Hans karakterleri ülkü birliğinde dostluğun ne derece önemli olduğunu gösterirler. Çıktıkları zorlu yolculukta hiçbir karşılık beklemezsizin insanlığa faydalı olmaya çalışırlar. Maceralı olayların yaşandığı eserde iletiler, kahramanlar arasında geçen diyaloglarda açıkça görülmektedir. Çocuk okur, rol model karakterler arasında geçen diyaloglar vasıtasıyla iletileri rahatlıkla anlayabilmektedir.

Çocuk klasiklerinin bir diğer eseri olan Heidi'de iletiler, örtük mesajlarla verilmektedir. Romanda vaka örgüsü dostluk, sadakat, iyilik ve güven değerlerine vurgu yapılarak ilerler. Çocuk okur, bu değerlere Heidi karakterinin çevresinde gelişen olaylar üzerinden ulaşır. Küçük öksüz kız, dedesiyle birlikte Alp Dağlarında geçen yaşamında doğa ile iç içe özgür bir yaşamın tadını çıkarır. Bu bağlamda çocuk okura doğa bilinci verilmeye çalışılır. Modern çağda şehir hayatının insanları ne denli kısıtladığı çocuk bir karakterin duyguları üzerinden başarılı bir şekilde yansıtılır. Romandaki tabiat tasvirleri ve Heidi'nin tabiatla iç içe geçmiş yaşantısı çocuk okurlar için özendiricidir. Heidi, gelişen olaylarda teyzesi Polly'nin kendisini bu güzel doğa manzarasından koparmasına kızar. Fakat teyzesinin amacı da küçük kızı şehrin imkânlarında okutmaktır. Heidi şehre geldikten sonra farklı sosyal çevrelere girer ve şehir hayatıyla köy hayatını karşılaştırma fırsatı bulur. Romandaki değer aktarımı her iki sosyal çevre üzerinden yapılır. Olayların merkezinde olan Heidi değer aktarımını çocukça duygularıyla ifade eder. Şehrin kasvetli havasından sıkılan küçük kız: "Ben sadece eve dönmek istiyorum. Nine beni bekler. Peter, peynirini alamazsa keçileri dövmeye başlar. Burada güneşin dağlara iyi geceler dediğini hiç görmedim, kartal bile Frankfurt'a gelmiyor, diye haykırdı" der. (Spyrı, 2020:47). Heidi'nin bakış açısı kullanılarak yapılan değer aktarımları çocuk gerçekliğine uygundur. 19. yüzyılda kaleme alınan eser, tabiat duyarlılığını içeren mesajlarla hâlâ insanlığın ortak sorunlarını dile getirecek niteliktedir.

4.3.3. 20. Yüzyıl

Michael Ende'nin Momo adlı eserinde ana tema zamandır. Romanda alegorik bir anlatımla modern çağda bilinçsizce tüketilen zamanın eleştirisi vardır. Romanda iletiler genelde Momo, Beppo ve Gigi adlı üç arkadaşın bakış açılarıyla verilir. Romanın ana kahramanı Momo, insanlara zamanı tüketmeyi özendiren duman adamlarla mücadele etmektedir. Sonunda mücadeleyi kazanır. İnsanların zamanını tüketen duman adamları kentten uzaklaştırır. Momo, öksüz bir kız çocuğudur. Kentin açık tiyatrosunun yıkık bir odasında yaşamaktadır. Kent halkı kimsesiz küçük kıza yardım etmek ister fakat o gururundan bu yardımı kabul etmez. Tek başına hayata tutunmaya çalışır. Bu yüzden de çevresinde saygıyla karşılanır. Momo; mücadelecisi, pes etmeyen bir kişiliğe sahiptir. "En önemli özelliği sabırlı bir dinleyici olmasıdır" (Türkben ve Avan, 2020:464). Bu da onu etrafa neşe saçan ve sorunların çözümüne yardımcı olan bir kişiliğe sahip kılar. Momo, romanda rol model karakterdir. Bu da çocuk okurun kendisiyle kolaylıkla özdeşleşim kurmasını sağlar. Momo'nun dışında çöp toplayıcısı Beppo'nun ve turist rehberi Gigi'nin de çocuk okurlara rol model olacak yönleri bulunmaktadır. Beppo, geçkin yaşına rağmen işini severek ve özenle yapar. Gigi de oldukça yoksul olmasına rağmen hırs göstermeden kanaatle yaşar. Momo'yla aralarında geçen diyalogda. "Kim isterse zengin olabilir. Birazcık zenginlik için hayatlarını ve ruhlarını satanlara bak, ne hâle gelmişler! Yok. Ben onlar gibi olmak istemem. Varsın bazen cebimde bir kahve param olmasın; ama Gigi hep Gigi'dir" der (Ende, 1984:35). Romanın üç karakteri arasında dostça samimi ilişkiler yaşanır. Roman bu yönüyle dostluk değerine ait önemli mesajlar da içerir. Yazar, anlatımlarında dostluk değerine özellikle vurgu yapar: "Bir insanın çok dostu olabilir, ama insan, onların içinden de birkaç kişiyi kendine daha yakın bulur ve onları daha çok sever. Momo için de böyleydi" (Ende, 1984:31). Romanda iletiler yazar ve kahraman bakış açılarıyla olayların akışı içinde verilir. Romanda öğüt veren bir anlayış yerine çocukları düşündürmeye; düşündürürken de eğlendirmeye yönelik bir yaklaşım vardır.

Çocuk edebiyatının klasikleri arası bulunan Pollyanna romanı mutluluk ve hoşgörü odaklıdır. Roman, Pollyanna'nın "mutluluk oyunu" olan "her şeyin iyi yönüne bak" felsefesine dayanır. Mutluluk oyununda kişi her zaman iyiyi görmeli; en acı olaylarda bile umut ve huzur verici sonuçlara

ulaşabilmelidir. Pollyanna, mutluluk oyunuyla hayatın zorluklarına karşı direnir ve etrafına sürekli neşe saçar. Katı yürekli teyzesi onu halısız ve soğuk tavan arasına koyduğunda masum çocuk, buradaki yüksek pencereden manzaranın daha iyi görüldüğü söyler veya yine teyzesi yemeğe geç geldiği için onu sadece süt ve ekmek yemeye zorlarken o masum duygularla teyzesine teşekkür eder. Kasaba halkı Pollyanna'nın mutluluk oyunuyla yaşama nasıl sıkı sıkıya bağlandığını görüp ona hayran olmaktadır. Romanda her olayın olumlu yönüne bakmayı ders olarak vermeyi önceleyen bir kurgu söz konusudur. Pollyanna, karşılaştığı en kötü durumda bile mutlu olunacak bir neden bulur ve bu şekilde yaşama tutunabilir. “Oyunun amacı ne olursa olsun her şeyde mutlu olunabilecek bir taraf bulmak” (Porter, 2020:23). Nitekim roman bu anlamda dünya dillerine pollyannacılık kavramını kazandırmıştır. Romanda ayrıca arkadaşlık, yardımseverlik, sevgi ve güven değerlerine de kahraman bakış açılarıyla göndermeler yapılmıştır. Romanda iletiler vaka örgüsünün içine sindirilerek örtük bir şekilde verilmiştir. İletilerin ele alınış şekli çocuk edebiyatının temel ilkelerine uygundur. Romanda iletilerin bir kısmı Polly teyzenin bakış açısıyla verilir. Başlangıçta olumsuz bir karakter olan Polly teyze yeğeni Pollyanna'dan etkilenecek hayata mutlulukla bakan, çevresine faydalı bir birey hâline dönmüştür. Romanda Pollyanna, çocuk bir karakter olarak yetişkinler üzerinde etkili olmuştur. Onun iyiliği, hayata bakış açısı, olumlu tavırları ve hoşgörüsü kendi içinden gelir. Yetişkin bir karakterin yönlendirmesiyle hareket etmez. Yazar, onun şahsında çocuk okurlara iç dünyalarındaki saf duyguları, ilgi, yetenek ve potansiyellerini hissettirmiş olur.

Fantastik çocuk romanı Peter Pan'da iletiler ve değer aktarımı yine romanın başkahramanı üzerinden yapılır. Romanın başkahramanı büyümeyi reddeden haylaz çocuk Peter Pan'dır. Romanda vaka örgüsü Peter Pan etrafında gelişen olaylarla ilerler. Romanda kalabalık bir şahıs kadrosu vardır. Peter, peri arkadaşı Tinkerbelle ve Kayıp Çocuklar çetesiyle Korsan Kaptan Hook'a karşı büyük bir mücadele başlatır. Romanda Peter ve arkadaşları arasında samimi bir dostluk ve karşılıklı güven ilişkisi vardır. Olayların geneli Var Olmayan Ülke adındaki hayali bir mekânda geçmektedir. Peter, Var Olmayan Ülke 'ye getirilen Kayıp Çocuklara sahip çıkmış, onlar için büyük fedakârlıklar göstermiştir. Romanda Peter karakteri çocuk okurlar için fedakârlık ve dostluğun sembolüdür. Peter, insan olma yönüyle bazen hırs ve gururunun esiri olmuştur. Kaptan Kanca'nın ölümünden sonra bir süre kudretli olmanın kibrine kapılmıştır. Fakat sonrasında özeleştiri yapıp hatasının farkına varmıştır. Peter doğru ve hatalı yönleriyle devingen bir karakterdir. Bu da onu çocuk okurların rol model alacakları bir karakter hâline getirmiştir. Çocuk okur, fantastik bir karakter olmasına rağmen onda kendini bulabilmekte; onun şahsında kendisini sorgulayabilmektedir.

Dostluk, fedakârlık, hoşgörü ve kardeşlik temalarının hâkim olduğu bir başka roman Gülten Dayıoğlu'nun Işın Çağı Çocukları romanıdır. Gülten Dayıoğlu çocuk romanlarında dostluk, kardeşlik ve dünya barışını yücelten bir yazardır. Işın Çağı Çocukları da bu idealde kaleme alınmış bir romandır. Romanda çocuklar için gereken duyarlılıkları sembolik karakterler, objeler ve olaylarla sezdirir. Diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da çocuk “İletileri, kendi duygu ve düşünce süzgecinden geçirip alımlar. Daha başında olduğu yaşama ilişkin deneyim edinir” (Çılgın, 2005: 37-45). Işın Çağı Çocukları geleceğe dair kaygıların dile getirildiği distopik bir romandır. Romanda olaylar genelde nükleer savaş kaygısının yaşandığı İleri Görüşlüler Ülkesi'nde geçer. Ülke başkanı halkını korumak için bilgin çocuklardan oluşan bir grup oluşturur. Bilim grubunun amacı dünya barışını tehdit eden nükleer savaşlara karşı tedbir almaktır. Roman, bu yönüyle çocuk okurlara dünya barışı için değer aktarımında bulunur. Ülke başkanı yolun başında halkı için hareket etse de o da sonrasında ihtiraslarının kurbanı olur. Halkı üzerinde totaliter uygulamalar yapmaya başlar. Fakat çocukların duyarlılığı ona bu fırsatı veremez. Bu şekilde romanda çocuk okurlara diğer 20. yüzyıl romanlarında olduğu gibi içlerindeki potansiyel ve etki gücünü hissettirmeye çalışan bir yaklaşım söz konusudur. Romanda iletiler mümkün olduğu ölçüde örtük mesajlarla verilmekte; çocuk okura vaka örgüsü içinde sezdirilmeye çalışılmaktadır.

Küçük Prens'te değerlerin örtük mesajlarla verilmesinden çok modern çağda kaybolan değerlerin eleştirisi yapılır. Küçük Prens'in gezegenlerde karşılaştığı kral, coğrafyacı, ayyaş, iş adamı ve sokak lambacısı aslında modern çağda kaybolan değerlerin farklı yönlerini ifade eder. Romanda doğru olan Küçük Prens'in şahsında çocuklardan yana; yanlış olanlar ise kral, coğrafyacı, ayyaş, iş adamı ve sokak lambacısı şahsında yetişkinlerden yanadır. Romanda doğru mesajlar Küçük Prens'in bakış açısıyla verilir. Küçük Prens; eğitilmiş bir yetişkin gibi ihtirashlı kralı, coğrafyacı adamı, alkol bağımlısı ayyaşı, hırslarının kurbanı olan iş adamını ve vaktini boş yere harcayan sokak lambacısını eleştirir. Küçük Prens sorgulayan, bilgece konuşan bir çocuk karakterdir. Onu ancak gerçek hayatta

kendisi gibi iyi sorgulayan ve iyi bir analiz yapma becerisine sahip olan dikkatli çocuk okurlar anlar. Çünkü romanda iletiler genellikle Küçük Prens'in yetişkinlere sorduğu soruların içine sindirilmiştir. Roman, çocuk okurlara yozlaşan değerleri hatırlatması açısından önemli mesajlar içermektedir.

Şeker Portakalı romanında iletiler ve değerler sürekli çatışan kahramanlar üzerinden verilir. Romanda baskı, şiddet ve ön yargıyı eleştirirken iyilik, dostluk, bağlılık, güven, şefkat ve fedakârlık değerlerini önceleyen bir kurgu söz konusudur. Roman tematik açıdan incelendiğinde aile içi şiddet, yoksulluk, hastalık, ölüm, çocuk sevgisi, merhamet, paylaşma, akran zorbalığı, çevre duyarlılığı, madde bağımlılığı ve dostluk gibi birçok konuyu içerdığı görülmektedir. Romanın ana kahramanı Zeze, yoksul ve eğitimsiz ailesinin yanlış ve baskıcı tavırlarından dolayı huzursuz bir ortamda yaşamaktadır. Bilerek veya bilmeyerek yaptığı bir hata karşısında babasından şiddet görmekte; aile ortamından uzaklaşmaktadır. O da ailesine karşı olan tepkisini onlara küfrederek veya yaramazlıklar yaparak ortaya koymaktadır. Romanda Zeze'nin küfredmesi ve haşarılıkları kahraman yazar bakış açısıyla eleştirilir. Portuga; "Kabul haklısın; ama sanırım ablana sövmemen gerekirdi. Hem biliyor musun, ne olursa olsun sövmemelisin!" der. O da Portuga'ya "Ama ben küçüğüm öcümü almak için tek yolum bu" sözleriyle cevap verir (Vaşconcelos, 2009: 144). Romanda önemli ölçüde aile içi şiddetin eleştirisi vardır. Şiddetin odağında da Zeze vardır. Zeze'nin şiddet karşısında gösterdiği tepkiler çocuk okurlar için eleştirilmesi gereken tepkilerdir. Çocuk okur, romanın kurgusuna göre kötü örnek üzerinden doğru davranışlara ulaşmalıdır. Roman, çocuğa uygulanan şiddet yönüyle çocuk okurlara ailesinin değerini bilme noktasında katkı sağlayabilir. Nitekim çocuk edebiyatının en önemli işlevlerinden biri çocuk okurlara gerçek hayatla ilgili ön bilgi vermek ve onları hayatın gerçeklerine karşı hazırlamaktır. Romandaki kurgu kötü örnekler üzerinden çocuk okurlara doğruyu kavratma niteliğine sahiptir.

Sonuç ve Öneriler

Çocuk romanları farklı edebî türler gibi kaleme alındıkları çağların sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtmaktadırlar. Romanlarda Hristiyanlığa ait dinî değerlerden evrensel değerlere doğru bir evrilmenin olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında incelenen 18. yüzyıla ait romanlarında dinî değerler ve telkinler öncelenmiştir. Romanlarda yazar merkezli hâkim bakış açısı kullanılmış; iletiler kurgu içerisinde açık bir dille verilmiştir. Çocuk edebiyatının henüz gelişmediği dönemde (18 ve 19. yy) çocuk kahramanlar birer yetişkin gibi karakterize edilmiş; çocuk gerçekliğine göre tasvir ve tahlil edilmemiştir. Bu yüzyıl kapsamında incelenen Robinson Crusoe ve Güliiver'in Gezileri romanları fantastik öğeler ve masalımsı kurgusu yönüyle çocuk romanı olma özelliğine yakındır; fakat romanlar günümüzün çocuk edebiyatı ilkeleriyle bütünüyle örtüşmemektedir. 18. yüzyıl çocuk romanları inanç krizi yaşayan ve aradığı mutluluğu din duygusunda bulan kahramanlar üzerine kurguludur. Romanda iletiler yetişkinlere anlatılır gibi öğüt verici bir üslupla aktarılmaktadır. Romanlarda din duygusuna bağlı olarak dürüstlük, hoşgörü, adalet, saygı ve çalışkanlık değerlerinin öncelendiği görülmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen 19. yüzyıla ait romanlarda Sanayi Devrimi'ne bağlı olarak din duygusundan uzaklaşıldığı, vaka örgüsünün daha geniş alan yayıldığı görülmektedir. Alice Harikalar Diyarında, Define Adası ve Dünyanın Merkezine Yolculuk romanlarında vaka örgüsü çocukların ilgisini çekecek ütöpik mekânlarda geçmektedir. Romanlarda çocuklar keşfetmeye özendirilmekte; bilimsel ve teknolojik kavramlara karşı ilgileri artırılmaktadır. Heidi ve Pinokyo romanlarında çocuk bireylerin iç dünyalarına derinlemesine nüfuz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre çocuk karakterlerin tahlili bu yüzyılda daha detaylı ve çocuk psikolojisinin gerçeklerine daha uygundur. Çocuk okur, Heidi ve Pinokyo karakterlerinde kendisini bulabilmekte her iki karakterle özdeşleşim ilişkisi kurabilmektedir. Yüzyılın ana temaları güven, dostluk ve dürüstlüktür.

20. yüzyıl çocuk romanlarında çocuk kahramanlarının psikolojik derinliği artmıştır. Çocuk psikolojisi ve gelişimi ile ilgili bilimsel gelişmelerin çocuk romanlarına katkı sağladığı görülmektedir. Yüzyılın romanlarında Dünya savaşlarının yıkıcı etkisiyle bireyselleşen çocuk kahramanların dramları anlatılır. Küçük Prens ve Şeker Portakalı romanları çağı, insanlığı ve modern dünyanın yozlaşan değerlerini sorgulayan çocuk kahramanlar üzerine kurgulanmıştır. Romanlarda çocuk kahramanların bakış açısıyla modern çağın materyalist yaklaşımları; iktidarların totaliter uygulamaları, eğitimsiz ve fakir ailelerin çocuklar üzerinde uyguladıkları baskı ve şiddet; kısacası çağın sosyal, siyasal, ekonomik sorunları eleştirilmektedir. Küçük Prens ve Şeker Portakalı romanlarında çocuk felsefesinin gelişmesine bağlı olarak hayatı ve bireyi sorgulayan tematik dönüşüm söz konusudur. Küçük Prens,

gezegenleri dolaşarak aslında modern çağın hırslı, egoist ve materyalist insan tipini sorgular. Pollyanna romanında hayata bedbin bakan, iç dünyasına sıkışmış ve çatışmacı ruh hâline bürünen bireyin eleştirisi vardır. Romanda ekonomik kaygıların bireyde nasıl bir çatışmacı ruh hâli oluşturduğu anlatılır. Roman var olan sorunu çözmeye yönelik kurgusuyla dikkat çekicidir. Romanda Pollyanna karakteri modern çağın sorunlu bireyine bir çözüm önerisi olarak sunulmaktadır. 20. yüzyıl romanları psikolojik derinliğe sahip; felsefi yorumlara dayalı çözüm odaklı romanlardır. Yüzyılın romanları önceki yüzyılın romanlarına kıyasla daha az sayıda kahraman üzerine kurgulanmıştır. Bu da çocuk okurlara kahramanların ruh hâlini, olaylar karşısındaki tepkilerini daha iyi anlamaları için imkân tanımaktadır. Çünkü az sayıda kahraman üzerine kurgulanan romanlarda psikolojik ve felsefi derinlik çok daha fazla olabilmektedir. Romanlar durağan bir seyir hâlinde ilerlerler fakat anlam derinliğine sahiptirler.

Araştırma sonucuna göre çocuk romanlarındaki tematik dönüşüm, örnekleriyle ortaya konulmuştur. Türkçe ve edebiyat ders kitaplarında tematik dönüşümü gösteren metin örneklerinin yer alması çocuk okurların ve gençlerin eleştirel okuma becerisine katkı sağlayacaktır. Bu anlamda okul kütüphanelerinde yüzyıllara göre tasnif edilmiş çocuk romanları bölümü oluşturularak öğrencilerin edebiyat, tarih ve coğrafya alanlarındaki bilgileri güçlendirilebilir. Çocuk okurlara, okudukları romanın olay tarihi ile ilgili açıklamalarda bulunulmalıdır. Romanların kültürel seviyelerine katkı sağlayacağı kavratılmalıdır. Bu çalışma 18, 19 ve 20. yüzyılları kapsamaktadır. Tematik dönüşüm konusunda 20 ve 21. yüzyıllarda yayımlanan romanları karşılaştıran farklı bir çalışma yapılabilir. Türk ve dünya edebiyatında özellikle 2000’li yıllardan sonra distopik romanlara doğru bir tematik dönüşümün ortaya çıktığı dikkat çekmektedir. Bilim ve teknolojinin yıkıcı sonuçlarına bağlı olarak ortaya çıkan bu tür romanlar geçmiş yüzyıllarda yayımlanan ütopyik çocuk romanlarıyla karşılaştırılabilir.

Kaynakça

- Ağır, A. (2007). Medeniyetin öncü kahramanları: Robinson Crusoe ve Ahmet Celâl. *İlmî Araştırmalar Dergisi*, 0.24. 7-22.
- Barrie, J. M. (2021). *Peter Pan*. (Elif, Dinçer Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Booth, W. C. (2004). Bakış açısı ve kinaye mesafesi, Stevick, Philipp (Ed), *Roman teorisi* (5. Baskı, 82-100). Ankara: Akçağ Yayınları
- Carroll, L. (2020). *Alice harikalar diyarında*. (Elif, Dinçer Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Collodi, C. (2020). *Pinokyo*. (Mine, Çilingiroğlu Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Çelik, T. (2021). Refik Halid Karay’ın romanlarında bakış açısı ve anlatıcı düzlemi. *International Journal of Filologia*, 6.4 138-147.
- Çılgın, S. A.(2005). Çağın anlatan bir çocuk edebiyatçısı: Gülten Dayıoğlu. *U-Ü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6.8 35-46.
- Dayıoğlu, G. (2021). *Işın çağı çocukları*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları.
- Defoe, D. (2007). *Robinson Crusoe*. (Gürel, Karaca Çev.). İstanbul: Karaca Yayınları.
- Dökmen, Üstün (1983). Pinokyo'nun arketipler ve anababa-çocuk ilişkileri açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16. 02.381-395
- Ende, M. (1984). *Momo*. (Leman, Çalışkan Çev.). Kaynak Yayınları.
- Exupery, S. A. (2016). *Küçük Prenses*. (Hüseyin, Ergül Çev.). Olympia Yayınları.
- Gürel, Z., Temizyürek F. & Şahbaz, N. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara. Pegem Akademi.
- Güven, D. Ç. (2018). Robinson romanlarında ütopya, distopya, mahşer metaforları ve çocuk edebiyatı Robinson Crusoe, mercan adası sineklerin tanrısı. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 24.95, 135-153.
- Kıbrıs, İ. (2016). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Neydim, N. (2003). *Çocuk ve edebiyat*. İstanbul: Bu Yayınevi.
- Phillips, R. (1997). *Mapping men and empire: a geography of adventure*. Routledge Publisher.

- Porter, E. H. (2020). *Pollyanna*. (Elif, Dinçer Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J.J. (2009). *Emile ya da eğitim üzerine*. (İsmail, Yerguz Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Tepe, M. (2023). Çocuk Romanlarında Tematik Dönüşüm (18-20. yy). Yüksek Lisan Tezi Sİ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siirt.
- Sazyek, H. (2020). *Roman terimleri sözlüğü*. Ankara: Hece Yayınları.
- Spyrı, J. (2020). *Heidi*. (Sevgi, Sonkan Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Stevenson, L. R. (2020). *Defne adası*. (Sevgi, Atlıhan Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları Kültür Yayınları.
- Swift, J. (2018). *Güliver'in gezileri*. (Nuran, Yangın Çev.). İstanbul: Erdem Çocuk Yayınları.
- Türkben T. & Avan, H. G. (2020). Michael Ende'nin "Momo" adlı eserinin çocuk edebiyatının temel ilkeleri açısından incelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24.2. 451-468.
- Vasconcelos, M. D. (2009). *Şeker portakalı*. (Aydın, Emeç Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Verne, J. (2012). Dünyanın merkezine yolculuk. (Nedim, Aslan Çev.). İstanbul: Parıltı Yayınları.
- Yetkiner, B. (2021). Devletin ideolojik aygıtları bağlamında masallara yönelik bir araştırma. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6.1. 298-311.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.

STRUCTURED ABSTRACT

Thematic Transformation in Children's Novels (18th century-20th century)

Introduction

The emergence of children's novels as a genre took place after a long historical process. Especially in the 18th century, as a result of research on child psychology and education, it is seen that novels for children were written. Rousseau, in the works written for children, is not just educational; In addition, he argued that teaching should be at the forefront. In the 19th century, there was a significant increase in the number of children's novels close to the principle of child-appropriateness. These developments naturally affected children's novels positively. In particular, adventure-oriented, entertaining and adventure-oriented novels that stimulate the sense of discovery have reached a wide readership in this century. Popular children's novels include: The Travels of Robinson Crusoe and Gülliver; Alice in Wonderland, Treasure Island, Pinocchio, Journey to the Center of the Earth and Heidi; Pollyanna, Peter Pan, Momo, Children of the Ray Age, Candy Orange and The Little Prince. Some of these works are still read with interest and adapted to cartoons and movies to attract the attention of children. Children's novels come much closer to the principle of child-relevance in the 20th century. In the novel, the plot progresses according to the reality of the child, the heroes speak and perceive according to the reality of the child.

Method

The study was carried out with document analysis, one of the qualitative research methods. Document analysis is based on examining written materials containing information about the case or cases that are aimed to be investigated. Written materials within the scope of the research were selected randomly from children's novels belonging to the 18th, 19th and 20th centuries. The data obtained in the study are evaluated with direct and indirect expression techniques from the findings section of the research.

Results and Discussion

In the period when children's literature was not yet developed (18th and 19th centuries), child heroes were characterized as adults; The child has not been depicted and analyzed according to reality. Robinson Crusoe and Gülliver's Travels novels, which are examined within the scope of this century, are close to being children's novels in terms of fantastic elements and fairy-tale fiction; however, the

novels do not completely coincide with the principles of today's children's literature. The 18th century children's novels are based on heroes who have a crisis of faith and find the happiness they seek in the sense of religion. In the novel, the messages are conveyed in a suggestive style as if they were told to adults. It is seen that the values of honesty, tolerance, justice, respect and industriousness are prioritized in the novels depending on the sense of religion. In the novels of the 19th century examined within the scope of the research, it is seen that the sense of religion was moved away from the sense of religion due to the Industrial Revolution, and the plot spread over a wider area. In the novels, children are encouraged to explore; their interest in scientific and technological concepts is increased. In the novels of Heidi and Pinocchio, the inner worlds of child individuals have been deeply penetrated. According to the results of the research, the analysis of child characters is more detailed and more suitable for the realities of child psychology in this century. The child reader can find himself in the characters of Heidi and Pinocchio and can establish an identification relationship with both characters. The main themes of the century are trust, friendship and honesty. In the 20th century children's novels, the psychological depth of child heroes has increased. It is seen that scientific developments related to child psychology and development contribute to children's novels. In the novels of the 20th century, the dramas of child heroes who become individualized with the devastating effect of the World Wars are told. The Candy Orange and The Little Prince novels are based on child heroes who question the era, humanity and the degenerate values of the modern world. According to the results of the research, the thematic transformation in children's novels has been demonstrated with examples. The inclusion of text samples showing thematic transformation in Turkish and literature textbooks will contribute to the critical reading skills of children and young people.

